10 let REVOLUCE

Zapatisté v Mexiku

Alice Dvorská
Ondřej Slačálek

ÚVOD

„Chceme svět, ve kterém bude mnoho světů. Svět, do kterého se vejde jak náš svět, tak i světy ostatních: svět, ve kterém nás bude slyšet, ale jenom jako jeden z mnoha hlasů.“

O zapatistickém povstání v nejjižnějším mexickém státě Chiapasu již byly popsány tuny papíru. Proč tedy k tomuto množství přispíváme dalšími stránkami? Jednak se domníváme se, že myšlenky, které nám zapatisté nabízejí, jsou jedny z nejinspirativnějších, s jakými kdo v poslední době přišel. Kombinují nové i staré: prastaré zvyky, tradice a hrdost mayských indiánů s brilantní politickou analýzou současných neduhů světa. Přicházejí s novými nápady, jsou tvůrčí a v žádném případě ne nudní. To je snad nejvíce odlišuje od ztuhlých politických teorií, které jsou často několik desítek let staré a neberou si poučení ze současného vývoje. A to platí jak pro marxleninistické teorie, tak pro dnešní modlu zvanou „volný trh“, jejíž ideologové svá pochybení záplatují a záplatují, ke kořeni problému se ale nechtějí nebo nemohou odvážit podívat.

Druhým důvodem je výročí deseti let ode dne, kdy maskovaní indiáni i maskovaní bílí* sestoupili z hor a představili se mexické a světové veřejnosti. Od té doby se potýkají s řadou problémů, ale dali sobě i nám novou naději. Naději, že má smysl „něco dělat“, postavit se proti zaběhnutému řádu věcí, i když se nám okolí snaží namluvit, že to nemá cenu.

Nemůžeme a ani nechceme tvrdit, že jsou zapatisté novými spasiteli světa a neobracíme se k nim jako na věrozvěsty lepších zítřků. V Chiapasu jsme také nikdy nebyli, a přesto, že jsme o nich přečetli velké množství materiálů, ať už z jejich vlastní dílny nebo od vnějších pozorovatelů, komentátorů a podpůrných skupin, vedli o nich řadu diskusí a nakrátko se s nimi setkali při příležitosti druhého Mezikontinentálního setkání proti neoliberalismu a za lidskost ve Španělsku v roce 1997, necítíme se kompetentní vynášet soudy a tento článek prezentovat jako neomylnou pravdu. Jistě jsme nebyli schopni vyčerpávajícím způsobem zabrat všechny souvislosti zapatistického povstání, jistě se v tomto článku značně projevily i naše politické názory, jistě by někdo jiný zpracoval dané téma odlišně. S nejlepším vědomím a svědomím ale předkládáme kompilaci toho, co považujeme za důležité sdělit.

Sympatizanti zapatistů jsou často považováni za nenapravitelné revoluční romantiky a snílky a samotné zapatistické hnutí za velkou nafouknutou mediální bublinu bez vážnějšího obsahu. S tímto si dovolujeme nesouhlasit. Zapatistické hnutí je revolučním pokusem jdoucím ke kořenům problému a nesnaží se získat moc. Tímto se odlišuje od veřejnosti známých revolučních pokusů, které dříve nebo později skončily ve slepé uličce násilí, korupce, totality a nakonec se jejich protagonisté stali těmi, které zpočátku kritizovali. Zapatisté jsou v tomto kontextu velmi důležitým bodem, který nám nastiňuje zcela jinou cestičku, lépe řečeno tisíce jiných cest. Přichází s novými myšlenkami a strategiemi, prakticky ověřuje alternativní společenská uspořádání a inspiruje utlačované a vykořisťované po celém světě. Pokud mezi sebou dokázaly najít společnou řeč různé mayské kmeny mluvící odlišnými jazyky a mající rozdílné zvyky a kulturu, proč by ji nemohly najít i jiné národy a rasy?

Zapatisté jsou tak ohromnou výzvou i pro náš boj proti rasismu. V samotném zapatistickém hnutí se dokázali sblížit bílí intelektuálové z měst s rolníky z mayského venkova a vytvořit spolu silné hnutí, které si z obou kultur a sociálních prostředí vzalo jejich pozitiva, to, co na nich bylo rozvíjející, osvobozující a přínosné. Zapatistické hnutí dokázalo znovu dodat sebevědomí těm, pro něž měla mexická společnost a neoliberální světový trh pouze postavení marginálů na okraji společnosti. Dokázalo rovněž přijít s požadavkem kulturní a společenské autonomie mayských oblastí a jejich vlastní samosprávy. To by mohlo být dosti inspirativní i pro boj menšin u nás.

DĚJINY MEXIKA

Chceme-li poznat současnost, je třeba porozumět minulosti. Na tomto úsloví se shodlo tolik lidí, že dnes zní již jen jako banální a stokrát opakovaná pravda. Ne všichni se podle ní ale řídí. Až příliš často jsme svědky vnímání událostí bez podstatných souvislostí, bez zřetele na to, jak na ně působily různé faktory z minulosti a jaký dopad budou mít na naši budoucnost. Takový přístup nesdílíme a rádi bychom se mu vyhnuli.

Jestliže totiž povstání vychází z kultury, tradic a odporu indiánských* obyvatel Mexika a zapatisté se zároveň již svým názvem hlásí k přední osobnosti revolučního hnutí z počátku dvacátého století, domníváme se, že si nevystačíme pouze se současným pohledem a že je třeba podívat se i do historie – třebaže nám může na první pohled připadat ze současného hlediska odtažitá.

Nejen Řecko a Řím

U nás je pohled do mexické minulosti dvojnásob potřebný a inspirativní. Stále zde totiž přežívá ve své podstatě rasistický přístup, stavějící do popředí Evropu a její civilizaci a naopak opomíjející jiné kultury, často velmi vyspělé a zajímavé, ale smetené evropskými zbraněmi. Toto přesvědčení o nadřazenosti kultury bílé Evropy nad ostatními (tzv. europocentrismus) se pak podepisuje i na nadřazeném a nesnášenlivém přístupu mnohých Evropanů k menšinám v samotné Evropě. V lepším případě je přitom způsobený ignorancí, v horším případě záměrným přehlížením všeho, co tuto představu nabourává. Srovnejme si jen čas, který nás ve školních lavicích učili o antice a kolik jsme se dozvěděli o ve stejné době existujících neevropských kulturách. Kolik času jsme strávili šprtáním se jmen a činů evropských středověkých a raně novověkých králů a kolik nás toho naučili o jejich současnících mimo Evropu?

Významnou mexickou civilizací časově souběžnou s evropským starověkem byli **Olmékové**. Ti žili na území dnešního Mexika zhruba v letech 1200-500 př. n. l. Archeologické památky svědčí o tom, že po sobě zanechali sídliště v podstatě městského typu, a také velmi svéráznou a velmi vyspělou kulturu. O té existují sice kusé, ale velmi různorodé doklady – od rozměrných a těžkých soch až po dobové písmo a kalendář.

Po zániku olmécké kultury sehrálo rozhodující vliv město **Teotihuacan**, které vzniklo kolem roku 150 n. l. Počet jeho obyvatel je odhadován na 200 000 lidí (ve své době ohromné číslo). Bylo velkým střediskem řemesla a obchodu (mnoho zboží se dostalo i mimo Střední Ameriku). Obdobný význam ale město mělo i jako náboženské a kulturní centrum. Okolo roku 750 n. l. bylo dobyto, vyrabováno a jeho velká část zničena požárem. I poté ale kultura Teotihuacanu významně inspirovala následující civilizace a ještě po více než sedmi staletích byly jeho trosky poutním místem aztéckých králů.

Pozdější **Toltékové** postupně prošli takřka celým mexickým územím až na Yucatanský poloostrov a jejich centrum Tula až do svého zničení v roce 1168 sehrávalo velmi významnou roli. V době příchodu Španělů se o Toltécích vyprávěly legendy, byli považováni za vysoce kulturní národ a Aztékové je prohlašovali za své předky. Značný význam měl ale Yucatan především v době největšího rozkvětu kultury **Mayů**, nichž svůj původ odvíjí současné obyvatelstvo Chiapasu (Mayům je věnován zvláštní rámeček). Ti jsou někdy označováni za „americké Řeky" – dlužno dodat, že nejen v narážce na jejich organizaci do menších městských států, ale také na jejich vzdělanost a kulturu.

Nejmocnější říší se nicméně stal útvar vytvořený **Aztéky**. Tento původně malý kočovný kmen navzdory

Mayská civilizace

Mayská kultura vzkvétala na území velikém asi jako současné Německo: v oblasti Guatemalské vysočiny, v níže položených tropických pralesích v dnešní severní Guatemale a na mexickém Yucatanském poloostrově. První Mayové se objevili okolo roku 300 př. n. l. a byli silně ovlivnění předchozí olméckou kulturou, od níž pravděpodobně převzali písmo a kalendář, obojí později zdokonalili.

Okolo roku 250 n. l. došlo na východě dnešního státu El Salvador k sopečnému výbuchu natolik silnému, že před ním a jeho následky uprchlo do nížin na 30 000 lidí a s sebou přinesli své civilizační výdobytky a poznatky (mj. koncept stupňovité pyramidy) a přizpůsobili se novému prostředí. Brzy začaly vznikat první městské státy a období let 300 – 800 n. l. platí za zlatý věk mayské kultury. Existovala řada městských států, např. Copán, Tikal, Yaxchilán, Chichén Itzá a také Palenque na území dnešního Chiapasu. V roce 615 n. l. zde na trůn nastoupil vládce Pacal a za jeho dlouhé vlády a následující vlády jeho synů se město stalo velkým a mocným střediskem, které spravovalo okolní přilehlé oblasti. V Palenque se nachází mnoho staveb, bohatě zdobených malovanými plastikami a štuky. Mezi nejkrásnější patří Chrám nápisů. Podle mayské tradice mělo podsvětí devět stupňů, a proto má i pyramida devět mohutných stupňů.

Centrem mayského městského státu bylo dané město, které spravovalo své okolí s několika podřízenými menšími městy, ale hlavně roztroušenými rolnickými sídly. Společnost byla řízená zejména politickými a hospodářskými a nikoli náboženskými záležitostmi. Rolníci, kteří využívali zavodňovací systémy, představovali základ celé společnosti. Pravděpodobně společensky výše stáli umělečtí řemeslníci (malíři, štukatéři nebo výrobci oblečení a šperků). Uznávaní byli palácoví a chrámoví sluhové, knihovníci, učitelé, dvorní historici a kněží ovládající aritmetiku, hieroglyfické písmo a kalendářní systém. Počtem nejmenší, politicky ale nejvýznamnější byla aristokratická třída. Kromě klasických činností (reprezentace, správa státu, vedení válek apod.) musel vládce provádět řadu rituálů a vynikat v míčových hrách.

Koncem devátého století začali na mayské území pronikat různé kmeny ze severu, jako poslední z nich Toltékové, kteří Chichén Itzá prohlásili za své hlavní město a velkolepě ho přestavěli. V letech 800 – 900 n. l. z nám neznámých důvodů zanikla mayská kultura v jižních nížinách a řada měst zůstala opuštěná. Okolo roku 1200 vzniklo na Yucatánu nové mayské hlavní město Mayapan s asi 12 000 obyvateli. To bylo roku 1461 dobyto poddanými knížaty a stát se rozpadl na šestnáct nezávislých malých států.

V roce 1511 dorazili na Yucatán první Španělé a v roce 1519 známý dobyvatel Hernán Cortés. Na dobytí mayského území se významně podílel Francisco de Montejo, veterán z Cortésovy družiny, a jeho synové. V roce 1550 byl už celý Yucatán ve španělských rukou. Mayské tradice ale žily dál, zejména na venkově a reakcí na zničení starých písemností byla samostatná indiánská literatura v latince. Takto vznikly tzv. Knihy jaguářího kněze.

různým protivenstvím, kterým musel čelit, vytvořil mohutnou říši, ovládanou konfederací tří měst – mohutného souostrovního města Tenochtitlán na území dnešního města Mexiko a dále Texcoka a Tlacopanu. Významný byl zejména Tenochtitlán, v němž vedle vladařů žilo na půl milionu obyvatel. Aztékové vytvořili velmi vyspělou kulturu a také poměrně rozsáhlou říši zahrnující většinu území dnešního Mexika. Jejich dobyvačná politika byla ještě posilována náboženstvím, které přikazovalo lidské oběti – a právě oběti válečných zajatců byly bohu války Vicilopočtlimu zvláště milé. Slavná říše Aztéků měla ale i svůj rub. Její zkáza byla zčásti připravena i vlastním náboženstvím, které věstilo návrat boha Kvecalkoatla (původně toltécký legendární hrdina, u Aztéků bůh vědění a kněžství vyhnaný krutým Vicilopočtlim). Ještě hmatatelnější a nebezpečnější byla ale zášť podmaněných mexických kmenů, jejichž příslušníci byli podrobeni aztécké nadvládě, pokud jim nebylo rovnou zaživa vyrváno srdce v rámci krutých obětních obřadů.

Přicházejí dobyvatelé

Po „objevení“ Ameriky roku 1492 se tento „nový svět“ stal velmi brzy cílem mnoha dobrodruhů, zejména zchudlých šlechticů, kteří zde hledali bohatství. Právě této soldatesce podporované španělským královstvím padly během několika desetiletí za oběť po staletí vzkvétající města, společenství a kultury, právě tito nemilosrdní zabijáci šířili mezi „divochy“ a „pohany“ křesťanství. Bohatství vytvářené po mnoho generací se zčásti stalo kořistí dobyvatelů, zatímco jeho větší díl putoval do Evropy, kde bylo během poměrně krátké doby promrháno v náboženských válkách. Kulturní hodnoty byly v lepším případě ukradeny, v horším byly památky přímo zničeny.

Nejproslulejší a nejvýznamnější dobyvatelskou akcí bylo dobytí říše Aztéků v letech 1519-1521 pod vedením **Hernanda Cortéze**. Tomuto krutému veliteli se podařilo využít střetu dosud nekomunikujících světů i politických problémů aztécké říše. Aztékové jej dlouho pokládali za vracejícího se boha Kvecalkoatla a v nezvyklých střelných zbraních i v použití koní viděli cosi nadpřirozeného. Bůh nebůh se ke Cortézovi přidávaly rovněž kmeny, které byly dosud Aztéky ovládané nebo vojensky poražené. Když Cortéz táhl na hlavní město Tenochtitlán, měl za sebou pouhých šest set španělských vojáků – ale zároveň podle různých odhadů až 50 000 indiánských spojenců.

Cortézovi se podařilo zajmout aztéckého krále Montezumu II., vyhrát v několika krvavých bitvách a zlikvidovat celou říši. Dobývání ale teprve začalo. K novému místokrálovství byly postupně přičleňovány různé oblasti, včetně těch, kde sídlili Mayové. V polovině šestnáctého století patřil Španělsku a jeho nenasytným vojenským velitelům i celý poloostrov Yucatan. Bývalí Cortézovi indiánští spojenci až pozdě pochopili, že vyměnili jednu tyranii za druhou, ještě horší. Dobytí indiánské Ameriky mělo na původní obyvatele naprosto katastrofální dopady. Byli zotročeni a donuceni vzdát se svého původního náboženství a originální kultury a přijmout křesťanství. Byli masakrováni po statisících, nuceni k nejtěžším pracím, vytlačováni do neúrodných oblastí a dobyvatelé na ně přenesli nezvyklé nemoci, vůči kterým nebyli imunní. Výsledek? Roku 1519 žilo v dnešním Mexiku podle různých odhadů 23-28 milionů indiánů. Roku 1568 už to nebyly ani tři miliony a roku 1600 je tento počet odhadován na nižší než dva miliony. Ke genocidě, jíž byli domorodí obyvatelé vystaveni, je těžké najít v i tak dost krvavých dějinách lidstva obdoby.

Zvláštní kapitolou v dobývání a následné správě indiánských území byla katolická církev. Získávání nových duší bylo totiž pro Španěly stejně významné jako zlato a další nerostné bohatství, zemědělské produkty, levná pracovní síla a nabytá sláva. Misionáři se účastnili dobyvatelských výprav, kde se nejdřív snažili přemluvit indiány, aby se poddali dobrovolně a pokud se jim to nepovedlo, po bitvě křtili přeživší. Ujišťováním o spravedlivosti tažení také upevňovali morálku ve španělských oddílech. V získávání nových duší vynikl např. františkánský mnich Diego de Landa, který v 16. století dal také spálit starou mayskou knihovnu a tím zničil celou historiografii této civilizace. Již tehdy ale existovali kněží, např. dominikán Bartolomé de Las Casas (mj. biskup na dnešním území Chiapasu), kteří se snažili najít cesty, jak domorodé obyvatelstvo ochránit před genocidou. Dlužno ovšem dodat, že oněm zbytkům původních obyvatel pomohl spíše než etické a náboženské apely kněží fakt, že už nebylo koho masakrovat a královští úředníci se obávali, že úplná likvidace indiánské populace by znamenala významné snížení zisků Španělského království – kde totiž sehnat tak levnou pracovní sílu?

Kolonialismus a co bylo potom

Dobytí nových území a založení kolonií dalo podnět pro vznik plantážnictví a následující vývoz amerických plodin do Evropy. Kolonie se staly novým trhem pro evropské výrobky. Došlo k výraznému nárůstu světového obchodu a zvýšená poptávka po penězích vedla ke kapitalistickému podnikání ve velkém. Tyto podniky také začaly časem získávat politický vliv. Kapitalistické principy zkombinované s feudální tradicí vedly na území Mexika k vytváření obdoby klasického evropského velkostatku – tzv. **haciend**. Jejich převládnutí na úkor malých zemědělců bylo ještě posilováno různými formami znevolňování pracujících a vytvářením dlužnické závislosti.

V samotných koloniích se velmi rychle začínaly ustalovat různorodé společenské rozdíly. Ty tu existovaly jak mezi španělským a indiánským obyvatelstvem, tak

Emiliano Zapata

Narodil se 8. srpna 1879. Původně byl zemědělským pachtýřem, sedm let strávil v armádě, kde se stal seržantem. Významnou zkušeností pro něj ale byla především práce v radě své vesnice, kde usiloval o vrácení půdy zcizené haciendou. Právě tehdy začal používat proslulé heslo „Tierra Y Libertad!“ - Půdu a svobodu!

Během revoluce bojoval jak v událostech celostátního významu, tak se zároveň snažil zlepšit situaci ve svém státě Morelos na jihu Mexika. Podařilo se mu vytvořit nejprve partyzánskou a posléze klasickou armádu, ovšem ne tak silnou, aby mohl prosadit všechny požadavky svého Plánu z Ayala.

Vláda jej nicméně i tak pokládala za nebezpečného protivníka a tak jej dva generálové vylákali 10. dubna 1919 pod záminkou, že chtějí „změnit stranu“ na schůzku, kde byl zavražděn.

i mezi Španěly, kteří se v Mexiku již narodili (tzv. kreoly) a jejich „mateřskou“ zemí (jmenovitě její koloniální správou). Stále významnější silou rovněž byli rovněž míšenci mezi domorodým a španělským obyvatelstvem.

Jestliže se velká část indiánů nezbavila frustrace z potlačení své kultury a z toho, že jsou ve vlastní zemi pouhou utlačovanou menšinou (řečeno dnešním pojmem), jestliže masy chudých různého původu chtěly alespoň intuitivně nějaké sociálně spravedlivé uspořádání, všichni dohromady se shodli i s velmi majetnými vrstvami na odporu proti španělskému kolonialismu a jeho přístupu k Mexiku jako ke svému majetku. Tento odpor byl pak velmi silně inspirován revolucí v USA a Francouzskou revolucí. Od konce 18. století docházelo k různým spiknutím a vzpourám, které vyvrcholily roku 1821 svržením španělského místokrále, vyhlášením nezávislosti a ustavením mexického císařství. To samo se nicméně stalo předmětem mnoha bojů, které ani zdaleka neskončily jeho svržením a vyhlášením republiky roku 1824.

První z těchto konfliktů probíhal mezi monarchisty a liberály. Ti byli podporováni Spojenými státy americkými a zároveň širokými vrstvami obyvatel Mexika – od chudých, kteří doufali ve zlepšení svého údělu, až po velkostatkáře, kteří od liberálů naopak očekávali zabezpečení svých pozic a co nejlepší podmínky pro svůj rozvoj. Monarchisté obdrželi podporu z Evropy, která doufala prosazením císařství posílit svůj vliv. Vrcholem a zároveň labutí písní tohoto přístupu byla francouzská intervence (1861-1867), která se snažila prosadit na mexický trůn bratra rakousko-uherského císaře Františka Josefa, **Maxmiliána**. Po jeho svržení a zastřelení se k moci znovu vrátil **Benito Juaréz** (mj. svým původem indián). Za jeho vlády a zejména během dlouhé vlády generála **Porfíria Díaze** (1876-1911) se Mexiko zdálo být stabilním liberálním státem (i když se fakticky jednalo o vojenskou diktaturu). Pod povrchem pořádku a dočasného ekonomického rozvoje (projevujícího se např. stavbou rozsáhlých železničních sítí) ale doutnaly obrovské sociální problémy.

Vláda nebyla schopná a ani ochotná řešit potíže obyčejných obyvatel. Na venkově docházelo k likvidaci indiánských obcí všude tam, kde se střetly se zájmy haciend, které se rozšiřovaly na původně obecní půdu. Výmluvná je statistika z roku 1910, kdy 97% půdy patřilo 1% populace, zatímco 96% obyvatel Mexika tehdy vlastnilo pouhé jedno procento půdy. Dřívější malozemědělci museli dál pracovat na půdě, která ale nyní patřila někomu jinému. Miliony bezzemků dřely za mizernou mzdu nebo také jen za stravu anebo utíkaly do měst. Zde na ně ovšem čekal (v lepším případě) sedmidenní pracovní týden a 11-14 hodinová pracovní doba. Projevy odporu, ať už se jednalo o stávky nebo o rolnické vzpoury, byly potlačovány velmi tvrdě. Ilustrativním faktem je i to, že

Pancho Villa (rozesmátý sedící v prezidentském křesle v první řadě uprostřed) a Emiliano Zapata (vpravo vedle něj) – právě dobyli hlavní město Mexika.

roli politické policie převzali četníci – složka vytvořená z velké části z bývalých banditů, kteří rozhodně neměli tendenci se s projevy nespokojenosti vypořádávat mírně.

Mexická revoluce

Ani ekonomické pokroky, ani represe nedokázaly zastavit rostoucí frustraci většiny chudých obyvatel. Ta se navíc po mezinárodní finanční krizi a následném otřesu mexické ekonomiky roku 1907 začala spojovat s nespokojeností i určitých částí politického establishmentu s příliš starým a zkostnatělým prezidentem a jeho aparátem. Začátkem konce se stal rok 1909, kdy v prezidentských volbách měl namísto již nepříliš populárního Díaze kandidovat Francisco Madero. Díaz ale nakonec kandidoval sám. To se stalo katalyzátorem všeobecné nespokojenosti a roku 1910 došlo k vojenskému povstání proti vládě, které roku 1911 vyvrcholilo svržením Díaze. Zatímco Madero chtěl víceméně pokračovat ve starém liberálním kurzu, jeho mnozí dosavadní spojenci se tím cítili být zklamáni. Jednalo se především o předáka severomexické radikální opozice **Pancho Villu**, vůdce Osvobozenecké armády jihu **Emiliana Zapatu** a předáka Liberální strany Mexika, anarchokomunistu **Ricarda Florese Magóna** (viz samostatný rámeček). A tak, zatímco se v Mexiku střídali na funkci prezidenta vojenští velitelé (Madera byl vystřídán krutým bojovníkem proti indiánům Huertou a ten zas bývalým guvernérem jednoho z mexických států Carranzou) a zatímco se do situace snažily nepříliš úspěšně zasahovat USA, odehrával se v Mexiku mnohem podstatnější zápas než bylo soupeření několika mocichtivých ekonomických liberálů opírajících se o armádu.

Cíle tohoto zápasu zformulovali tehdejší zapatisté ve svém **Plánu z Ayala**. Ten požadoval vyvlastnění půdy,

Pancho Villa

Narodil se roku 1877 (podle některých údajů 1879). Do prvního střetu se zákonem se dostal ve svých šestnácti letech, kdy zabil muže, který znásilnil jeho mladší sestru. Uprchl, přijal jméno Francisco (Pancho) Villa a pracoval jako horník. Život horníka mu ovšem brzy přestal vyhovovat a tak se stal zlodějem dobytka a bankovním lupičem. Nebyl ale tuctovým banditou. Pro svou odvahu i podporu chudých si získal úctu a respekt a příběhy, které se o něm vyprávějí, tak nejvíce připomínají pověsti o Robinu Hoodovi nebo slovenském Jánošíkovi.

Roku 1910 se přidal na stranu Francisca Madery proti Díazovi. Brzy ale začal hájit svou vlastní nezávislou politiku s radikálními názory. Stal se mocným velitelem na severu Mexika, kde v nestabilních revolučních dobách dokonce vydával své vlastní peníze. Jeho vojsko bylo poraženo až v dubnu 1915. Ani poté ale nebyl v koncích. V reakci na severoamerickou angažovanost v mexickém konfliktu napadl pohraniční město Columbus a ani expedici armády USA vedené proslulým generálem Pershingem se jej poté nepodařilo vypátrat. Zahynul až v léčce o osm let později.

Ricardo Flores Magón

Narodil se roku 1873 v chudé rodině. Do střetu s Díazovou diktaturou se dostal už během svých studií jako novinář studentského opozičního časopisu. Literární talent i opoziční názory dále rozvíjel v časopise Regeneración, který založil roku 1900. Prací v časopise si od režimu vysloužil věznění.

Po propuštění emigroval do USA, kde spoluzaložil Liberální stranu Mexika (PLM). Navzdory názvu se jednalo o levicové uskupení. Sám Magón navázal v USA kontakty s anarchisty, včetně Emmy Goldman a Petra Kropokina. PLM se i pod jejich vlivem rozhodla nebojovat za politickou moc pro sebe, ale za to, aby o svých životech rozhodovali sami pracující obyvatelé Mexika.

Během revoluce působila PLM na pomezí Mexika a USA. Roku 1910 zahájila činnost v šesti severomexických státech, posléze ale byla donucena k ústupu. V letech 1912, 1916 a 1918 stanul Magón před soudem v USA, v posledním procesu mu velmi přitížily i jeho aktivity proti První světové válce. Byl odsouzen k dvaceti letům vězení a zemřel, patrně na následky bití a týrání, 22. listopadu 1922.

která byla součástí velkých haciend a její přerozdělení podle potřeb veřejnosti. Plán toleroval drobné vlastnictví pro osobní potřebu, kladl ale důraz především na obecní vlastnictví a využívání půdy. Snažil se pro malá vlastnictví vytvořit záruky – jednak mocenské před jejich zabíráním velkostatkáři a jednak ekonomické vytvořením zemědělských bank. Ještě radikálnější byl anarchokomunista Magón, snažící se spojit boj za zemědělskou reformu s širším úsilím o emancipaci mexického lidu a vytvoření rovnostářské společnosti bez vlády.

V zemi, která se postupně propadala do chaosu, spočívajícího ve střetech o centrální moc a zároveň v odstředivých silách v jednotlivých oblastech, kde se místní vojenští velitelé (tzv. kazikové) často stali takřka neomezenými vládci, bojovaly tisíce rolníků často indiánského původu za myšlenky sociální spravedlnosti a proti velkostatkářské elitě. Nebyli ale schopni vládu definitivně porazit. Hlavní orgán povstalců, Konvent, navíc trpěl značnou vnitřní nejednotou. Když se roku 1914 podařilo dobýt hlavní město Mexika, projevilo se navíc naplno nedorozumění mezi městy a venkovem (který byl městskými dělníky vnímán jako „zaostalý“) – a tak se prezidentu Carranzovi podařilo zmanipulovat radikální a dokonce anarchistické odboráře k vytvoření protipovstaleckých jednotek. Netřeba dodávat, že když splnily svůj účel a pomohly proti povstalcům, byly radikální odbory po několika letech zlikvidovány.

Právě tlak povstalců vedl nicméně k tomu, že i liberalistické mocenské elity musely přihlédnout k problémům chudé většiny obyvatelstva při formulaci Ústavy, která byla schválena v roce 1917. Článek 27 Ústavy omezoval právo na vlastnictví půdy požadavkem, aby tato byla rozumně a společensky užitečně užívána, uznal její vlastnictví obcemi a komunitami, požadoval vrácení pozemků zabavených velkostatkáři apod. Existence povstalců, kteří by tato práva vymáhali nebo ještě rozšiřovali byla nicméně stále nebezpečím, a to i vzhledem k úctě, jakou se jejich předáci už za svého života těšili v rolnickém prostředí. A tak byl Emiliano Zapata zákeřně zavražděn roku 1919, Flores Magón zahynul ve vězení v USA v roce 1922 a jen o rok později byl ze zálohy zabit i Pancho Villa.

Vláda jedné strany

Odkaz revoluce se ale zabít nepodařilo a to byl rovněž důvod, proč si jej postupně začaly přisvojovat vládnoucí elity. Ti samí lidé, kteří skutečnou revoluci udusili v krvi, se začali hlásit k odkazu Emiliana Zapaty a nakonec roku 1929 vytvořili Stranu národní revoluce, která se později přejmenovala na Institucionální revoluční stranu (PRI). Jednalo se o totalitní politickou organizaci, která se snažila slovním levičáctvím a využíváním populárního odkazu revoluce udržet moc pro sebe a vlivné kruhy stojící v pozadí. Pomocí nátlaku, kontroly ostatních, manipulace a falšování volebních výsledků se PRI dařilo vládnout nepřetržitě mezi lety 1929-2000, což je kromě SSSR snad nejdelší vláda jedné strany v dějinách dvacátého století.

Neoliberalismus

Ačkoliv je zapatistické povstání bezesporu součástí více než 500 let trvajícího boje domorodých obyvatel obou Amerik za přežití a zachování vlastních tradic, kultury a důstojného života a proti nadvládě bílého muže, je i jednou z nejvýznamnějších událostí v boji proti volnému trhu a ekonomické globalizaci, kterou zapatisté označují termínem „neoliberalismus“. Neoliberalismus je soudobou variantou liberalismu devatenáctého století, tedy volnotržního kapitalismu, který se vyznačuje obchodní soutěží, privatizací, deregulací a volným pohybem kapitálu i přes hranice národních států. V současné době je nejrozšířenějším ekonomickým modelem.

Koncem druhé světové války se sešli představitelé jejích budoucích vítězů, aby začali diskutovat nad poválečným ekonomickým systémem, který by zabránil celosvětové ekonomické krizi, jako byla ta v roce 1929. Rozhodli se pro neoliberální model volného trhu, jehož dočasným základem se stala Všeobecná dohoda o clech a obchodu GATT, předchůdkyně dnešní Světové obchodní organizace (WTO). Dále byl založen Mezinárodní měnový fond (poskytuje půjčky zemím s hospodářskými potížemi) a Světová banka (má na starosti dlouhodobé, zejména rozvojové, projekty). Obě tyto instituce své peněžní půjčky a projekty podmiňují mj. zaváděním neoliberálních opatření v dané zemi. Časem vznikla i celá řada dalších institucí se stejným posláním a také zóny volného obchodu.

Až do začátku osmdesátých let minulého století si Mexiko chránilo domácí trh pomocí zavedených cel i dalších necelních bariér (např. dovozními licencemi nebo kvótami) a také mělo vyvinutý systém sociálního zajištění. V roce 1982 ale v této zemi došlo k ekonomické krizi a na nátlak Mezinárodního měnového fondu a Světové banky začal prezident Miguel de la Madrid reformovat mexické hospodářství podle pravidel volného trhu. Došlo k privatizaci celé řady státních podniků a zlepšily se podmínky pro investice ze strany zahraničního kapitálu. Snížily se státní sociální výdaje a zvýšily daně. Opravdu došlo k mírnému hospodářskému růstu a Mexiko se stalo miláčkem Mezinárodního měnového fondu. Mezi lety 1981 a 1990 ale klesly reálné mzdy mexických pracujících o 40%, minimální mzda klesla v letech 1983 až 1989 o polovinu a prudce se zvýšila nezaměstnanost. K další ekonomické krizi došlo v roce 1994.

Zapatisté vidí v neoliberalismu a volném trhu příčinu drancování životního prostředí a špatných pracovních podmínek, protože dochází ke snižování požadavků a rušení zákonů a tedy snižování výdajů při produkci, což bývá jedno z hlavních lákadel pro zahraniční investory, obvyčejně nadnárodní korporace. Kritizují i prohlubování chudoby a narůstající nezaměstnanost a zhoršování životních podmínek pro chudší vrstvy obyvatelstva, která je v řadě rozvojových zemí právě domorodého původu. Tím také dochází k mizení jejich kultury a jazyka. A konečně kritizují i neprůhlednost a nedemokratičnost výše zmíněných nadnárodních institucí, které zasedají neveřejně, o své činnosti poskytují minimum informací a v nichž hlavní rozhodovací pravomoci a vliv mají západní státy a nadnárodní korporace.

Strana se snažila udržovat si hodnou a levicovou tvář „přátel lidu." Skutečnou tvář odhalila, pokud cítila, že je ohrožen její monopol na moc. K tomu došlo zejména roku 1968, kdy mexická vláda potlačila neuvěřitelně brutálně studentské hnutí – střelbě do demonstrujících padlo za oběť 2 500 lidí. Mnozí další byli vězněni, ale poté, co se vrátili, se jejich cesty paradoxně rozešly. Někteří byli zkorumpováni a vstoupili do služeb strany, proti které předtím protestovali, jiní si zvolili cestu guerillové války, inspirovaní totalitářskými myšlenkami. **„Nakaženi militaristickou ideologií Che Guevary nebo Mao Ce-tunga, byli všichni kolem roku 1975 zlikvidováni s pomocí CIA,"** komentuje to analýza britského levicového časopisu Aufheben. Ještě jiní se nicméně stali schopnými organizátory rolnických hnutí a odborů mimo hlavní město – a později i podněcovateli mnohých opozičních aktivit.

Po nástupu dlužní krize navíc vzala rychle za své i pohádka o „revolučnosti" PRI. Po poklesu cen ropy v sedmdesátých letech se totiž Mexiko ocitlo ve finančních problémech, které řešilo zadlužením – a už roku 1982 přestalo být schopno splácet dluhy. Během osmdesátých let a první poloviny let devadesátých tak bylo přivedeno do závislosti na svých věřitelích – především na USA a na mezinárodních finančních institucích. Důsledkem bylo přijímání neoliberální politiky. Mexiko bylo vydáváno za vzor ostatním jako učenlivý žáček, který omezuje vliv státu v ekonomice a otevírá prostor nadnárodním společnostem – ovšem ne na dlouho, protože v polovině devadesátých let vedl „mexický zázrak" k hluboké ekonomické krizi (více viz rámeček o neoliberalismu).

V rámci horlivého přijímání neoliberálních receptů sáhla PRI v roce 1992 i na ústavu z roku 1917 a zrušila právě zmiňovaný klíčový článek 27. Jednalo se o symbol – zrušení výdobytku revoluce stranou, která ji měla „institucionalizovat." Ale nejen to. Pro tisíce chudých rolníků to znamenalo ztrátu možnosti změnit svůj úděl a získat pro sebe nebo svou komunitu nějakou půdu.

KONTEXTY POVSTÁNÍ

Ačkoliv je zapatistické povstání jen jedním z mnoha dalších, kdy se původní obyvatelé daného území vzepřeli proti staletí trvajícímu útlaku, chudobě a vytlačování na okraj společnosti a je nutno na něj nazírat v tomto kontextu, existuje i řada aktuálních a specifičtějších problémů, se kterými se indiánské obyvatelstvo Chiapasu musí potýkat. Samotný Chiapas také samozřejmě nesmíme vytrhávat z celomexického kontextu, protože vládní neoliberální politika má neblahé důsledky na život v celé zemi a některé problémy jsou společné všem oblastem Mexika.

Důsledky NAFTA v Mexiku

Zapatisté nezvolili 1. leden 1994 za den svého povstání náhodně. Tehdy totiž vstoupila v platnost **Severoamerická zóna volného obchodu - NAFTA** (viz rámeček), kterou považovali za tvrdý útok na životní úroveň mexického obyvatelstva a zejména jeho domorodou část. Jejich obavy se potvrdily.

Odhaduje se, že v USA došlo mezi lety 1994 až 2001 v důsledku přesunu firem do Mexika za levnější pracovní silou a nízkými nároky na poskytované pracovní podmínky ke ztrátě asi milionu pracovních míst. V roce 2001 pracovalo za méně než minimální mzdu 3,40 dolarů na den o jeden milion Mexičanů více než před rokem 1994 a za tuto dobu se osm milionů Mexičanů ze střední třídy propadlo do chudoby.

Navzdory slibovanému hospodářskému rozvoji se průmyslová aktivita zvýšila jen v oblasti hranic s USA, kde se nacházejí nechvalně známé maquiladory. Ty vznikly v šedesátých letech minulého století, kdy se do Mexika bezcelně dovážely polotovary, které se zde za levnou cenu dále zpracovávaly a následně opět vracely do USA. Zde tedy vznikla převážná část nových pracovních míst v Mexiku, zdejší podniky vyplácejí velmi nízké mzdy a nabízejí velmi špatné pracovní podmínky. Došlo zde také ke zhoršení stavu životního prostředí a objevily se i nemoci jako např. žloutenka, která je zde dva- až třikrát častější než v jiných částech Mexika. Navíc i tyto maquiladory jsou v poslední době uzavírány – nadnárodní firmy totiž objevily ještě levnější pracovní síly v Číně.

Vedle snižování státních sociálních výdajů a privatizace státních podniků představovala pro domorodé obyvatele jihomexického Chiapasu, kteří se živí převážně zemědělstvím, největší problém liberalizace zemědělství a již výše zmiňované zrušení článku 27 mexické ústavy,

Zóny volného obchodu

Na světě existuje velké množství zón volného obchodu a jejich smyslem je zjednodušení obchodu mezi členskými státy a odstranění překážek brzdících jeho rozvoj. Jedná se zejména o rušení cel, dovozních kvót, dovozních licencí nebo exportních subvencí, ale i snižování a rušení požadavků a zákonů na ochranu životního prostředí a zaměstnanců. Výsledkem má být intenzivnější obchod, narůstající poptávka po zboží a tedy větší produkce, což má vést ke zvýšení blahobytu ve státě, který zboží vyrábí. Odpůrci ekonomické globalizace ale tvrdí, že vedou k rušení ochrany národních trhů zejména rozvojových zemí a malých a středních podniků a vystavují je tvrdému tlaku ze strany velkých nadnárodních korporací a navíc přesouvají moc od místních a státních vlád k nadnárodním koncernům a finančním institucím. Obyvatelé jednotlivých zemí tak mají stále menší možnost ovlivňovat dění kolem sebe.

Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA) vstoupila v platnost 1. ledna 1994. Členskými státy jsou Kanada, USA a Mexiko, jejichž prezidenti ale danou smlouvu podepsali již v roce 1992. Kromě výše zmiňovaných cílů má NAFTA také liberalizovat finanční, dopravní a telekomunikační trhy, do 10 až 15 let odstranit cla pro zemědělské i průmyslové výrobky, odstranit investiční překážky v mexickém ropném průmyslu a finančním sektoru, poskytnout peníze na ozdravění životního prostředí na hranici USA a Mexika a má i rozhodovací pravomoc v případě obchodních sporů. Známý je případ ze srpna 2000, kdy neveřejný tribunál NAFTA rozhodl, že Mexiko musí zaplatit 16,7 miliónů amerických dolarů firmě Metalclad. Důvodem byl zákon, který jí zakazoval uložit toxický odpad do vodního zdroje v mexickém státě San Luis Potosi, a který firma považovala za překážku volnému obchodu.

NAFTA by se v roce 2005 měla rozšířit na celý americký kontinent a vytvořit tzv. **Celoamerickou zónu volného obchodu (FTAA)**, do níž budou spadat všechny státy Severní, Střední a Jižní Ameriky a karibské oblasti s výjimkou Kuby. FTAA se bude kromě „klasických" témat jako jsou subvence, obchodní soutěž nebo přístup na trhy jednotlivých zemí zabývat i službami a ochranou duševního vlastnictví. V praxi to znamená, že dojde k privatizaci např. poštovních služeb nebo zdravotnických a školských zařízení a nárůstu cen za tyto služby tam, kde k privatizaci nedošlo již dříve. Stejně jako u NAFTA by se prohloubila ochrana duševního vlastnictví, tedy patentů velkých firem např. na léky, které tedy budou zejména pro chudé obyvatele rozvojových zemí z velké části stále finančně nedostupné.

který chránil systém kolektivního vlastnictví půdy, tzv. ejida. Došlo ke zrušení ejid, okolo kterých byla soustředěna většina domorodých komunit. Půda byla zprivatizována.

Politika NAFTA vedla k propadu životní úrovně drobných rolníků, z nichž je velká část indiánského původu. Tito nejsou schopni konkurovat nadnárodním zemědělsko-průmyslovým podnikům a jsou stále více znevýhodňováni rušením i těch posledních ochranných cel pro své výrobky. To je případ zejména kukuřice, která bez státních zemědělských dotací není schopná konkurovat levné kukuřici dovážené z USA.

Situace v Chiapasu

Indiáni tvoří asi 30% obyvatelstva Chiapasu, což je třikrát více než v mexickém průměru. Současní Mayové jsou velmi různorodé etnikum s více než 30 různými jazyky. V Chiapasu se mluví zejména tzotzilsky, tzeltalsky, č´olsky, tocholabalsky, lakandonsky, mamsky a také dalšími jazyky. Vztahy mezi indiánským a bílým obyvatelstvem často nejsou přátelské. Předsudky jsou ale spíše kulturní a sociální povahy, méně rasové. Z politického a ekonomického hlediska jsou indiáni považováni za lidi druhé kategorie a k obdělávání jim je přenechávána jen půda špatné kvality.

Situace domorodého a rolnického obyvatelstva je ve většině seriózních publikací z vědeckých kruhů, nevládních organizací a dokonce i v některých novinových článcích a vládních vyjádřeních hodnocena jako problematická až mizerná. Původní obyvatelé se potýkají nejen s diskriminací a porušováním lidských práv, ale i s marginalizací, tedy vyloučením z politických rozhodovacích procesů, znevýhodňováním při vzdělávání, ekonomickým vykořisťováním a podvody a vyháněním ze strany velkostatkářů.

Statistiky pro celý Chiapas, tedy jeho indiánské i bílé obyvatelstvo, také nezavdávají důvod k optimismu. Průměrný příjem činí v Chiapasu 179 amerických dolarů měsíčně, číst a psát neumí skoro třetina obyvatelstva a 10% školou povinných dětí do ní ani nezačalo chodit. Hodně prvňáčků ve škole hojně chybí a první třídu ani nedodělá. Indiánské děti často místo toho, aby seděly v lavicích, nosí dříví a vodu, vaří nebo perou. V roce 1993 zde trpělo přes 70% dětí podvýživou a dětská úmrtnost byla v roce 1994 nejvyšší z celého Mexika. Většina rolníků se živí jednotvárnou stravou tvořenou kávou, kukuřičným nápojem pozol, tortillami a černými fazolemi, což vede k podvýživě. V roce 1992 nemělo 1,5 miliónů osob přístup ani k základní lékařské péči a častou příčinou smrti jsou léčitelné nemoci jako cholera, nachlazení, napadení parazity nebo spalničky. Díky venkovskému charakteru celé oblasti sice patří většina domů jejich obyvatelům, ale necelá polovina nemá přístup k tekoucí vodě a třetina k elektřině. V posledních letech sem sice proudí státní pomoc, ale peníze často končí v kapsách příslušníků paramilitaristických skupin nebo jsou využity k podplácení a rozvracení opozice.

Výroční zprávy renomované lidskoprávní organizace Amnesty International pro Mexiko z let 2000 a 2002 hovoří o pokračujícím porušování lidských práv, které má několik příčin. Jedná se zejména o vysoký počet vojáků v této oblasti, pochybné praktiky policistů (vymáhání přiznání věžněním a mučením) a vraždy páchané polovojenskými skupinkami a tzv. bílými gardami, což je ochranka velkostatkářů. Oficiální orgány reagují často nezájmem, někdy je přímo podporují. Většinu obětí tvoří indiáni, rolníci a aktivisté a aktivistky opozičních skupin nebo lidskoprávních organizací, tedy lidé, kteří se staví proti místní oligarchii a velkostatkářům. Ti dovedou také obratně využívat vnitřní sváry mezi venkovany ke svému prospěchu.

ZAPATISTÉ

Kdo vyšel z džungle?

Zapatova armáda národního osvobození (EZLN) se před světem dramaticky zviditelnila 1. ledna 1994. Ve stejný den, kdy vstoupila v platnost smlouva NAFTA, vyšli indiánští a malý počet bílých povstalců z pralesa. Bylo by ale velmi povrchní začínat historii povstání až začátkem bojů.

Vznik zapatistického hnutí je totiž podle všeho záležitostí velmi pečlivě připravovanou a dlouhodobou. Jeho zakladatelé přišli z mexických měst do lakadonské džungle (ta se stala pro svou neprostupnost hlavní základnou hnutí a sídlem velení jeho armády) pravděpodobně v první polovině 80. let dvacátého století. Více než deset let tak aktivisté EZLN strávili získáváním politické podpory v indiánských komunitách, hledáním společné řeči s indiánským obyvatelstvem a nakonec i výcvikem a přípravou povstání.

Ač zakladatelé EZLN pocházeli z měst a byli pravděpodobně bílí, získali si nakonec u indiánů důvěru. Ti dokázali ocenit, že je městští intelektuálové nechtěli „vést“ a poučovat o tom, co by měli chtít, jak je zvykem nejedné politické sekty, ale že byli ochotnivnímat jejich tužby a přistupovat k nim jako rovní k rovným. Citujme koneckonců samotné zapatisty:

„Nechceme moc pro sebe, protože nikde neexistuje žádná záruka, že neskončíme jako naši utlačovatelé. Chceme moc naopak decentralizovat, rozředit, méně moci a více podílení se.“

Ocenění si získala rovněž samosprávná struktura, kterou zapatistické hnutí vytvořilo, a která na jednu stranu vycházela z indiánských samosprávných tradic, na druhou stranu je kombinovala s relativně moderní rovnostářskou přímou demokracií a odstraňovala tak přinejmenším zčásti některé autoritářské prvky indiánských zvyků. Základem této struktury jsou obecní shromáždění, která vysílají své zástupce do Tajných revolučních indiánských výborů (těch je podle různých údajů pět nebo šest podle hlavních indiánských jazykových skupin). Tyto výbory pak zase vysílaly své delegáty do Generálního štábu tajných revolučních indiánských výborů. Ten je nejvyšším orgánem revoluční armády.

Takto popsané schéma působí pochopitelně hierarchicky. Musíme si ale uvědomit, že na úrovni obecních shromáždění nešlo o pouhou volbu delegátů na způsob našich parlamentních voleb, ale že zde byly přímo projednávány politické otázky. Delegát byl tedy skutečným delegátem a pokud se této své roli zpronevěřil, mohl být na popud těch, které zastupoval, odvolán. Dejme slovo mluvčímu zapatistů Marcosovi:

„Pokud máte v komunitě jakoukoli pozici (nejdříve by vás do ní ale musela bez ohledu na vaše politické konexe jmenovat), může vás tato komunita také kdykoli odvolat. Nemáme žádné stanovené funkční období, které by bylo třeba dokončit. Ve chvíli, kdy si komunita všimne, že neplníte své povinnosti nebo že s vámi jsou

problémy, budete si muset před ni sednout a vyslechnout si, co jste podle ní udělal špatně. Vy se budete hájit a nakonec bude na komunitě, kolektivu, většině, aby rozhodla, co s vámi. Je klidně možné, že se budete muset vzdát své pozice a vaši zodpovědnost převezme někdo jiný."

Delegáti navíc nemohou přijmout skutečně důležitá rozhodnutí bez toho, aby prošla referendem přímo na místní úrovni. Výsledky takového referenda pak jsou závazné.

Méně rovnostářsky a demokraticky pochopitelně funguje armáda povstalců. Zde existují hierarchické vztahy a vojenské hodnosti, což je vcelku pochopitelné vzhledem k obtížnosti praktikování přímé demokracie během ozbrojených střetů. Na druhou stranu je vojenské vedení pod přímou kontrolou zapatistických komunit – a sami vojáci jsou ve své většině ozbrojení rolníci. Jestliže tedy není zajištěno těžko proveditelné samosprávné rozhodování během bojů, funguje alespoň demokratická kontrola armády.

Léta diskusí, příprav a v neposlední řadě i vojenského výcviku v několika (pochopitelně tajných) výcvikových střediscích se měla zúročit právě v lednových dnech roku 1994.

Počátky povstání

1. ledna 1994 zasáhlo povstání zakuklených zapatistů mexický stát Chiapas jako blesk z čistého nebe. Několik tisíc povstalců rozdělených do několika proudů obsadilo na krátkou dobu několik měst - Las Margaritas, Altamirano a Ocosingo a především významné centrum státu Chiapas, San Cristóbal de las Casas. Z balkónu radnice přečetl subcomandante Marcos proklamaci. Došlo ke spálení obecního archivu a k propuštění vězňů. Zapatisté také významně rozšířili svůj arzenál zbraní.

Povstalcům se vydařil i únos starého kádra PRI a bývalého guvernéra státu Chiapas Castellanose Domíngueze. Navzdory tomu, že se jednalo o muže zodpovědného za četné masakry v osmdesátých letech, zapatisté se nemstili a nesnažili se jej ani použít jako rukojmí nebo za něj vymoct výkupné. Namísto toho situaci využili k svérázné podobě happeningu. Tajný indiánský soud jej sice odsoudil k trestu smrti, ale následně byl omilostněn a donucen několik dní pracovat na kukuřičném poli. Poté následovalo propuštění.

Poté, co se zotavila z prvotního šoku, poslala mexická vláda do boje proti povstalcům 12 000 vojáků, tedy zhruba pětinu mexické armády. Ti s podporou letectva a obrněných transportérů zahnali zapatisty zpět do těžko přístupného terénu hor a pralesa. V bojích padlo na padesát vojáků, sedmdesát povstalců a přes dvě stě padesát civilistů (krutosti vůči nim jsou obecně i nezaujatými autory přičítány vládním vojskům). Vlastní vojenské síly zapatistů nestačily ani na obranu výsledků první ofenzívy, natožpak na její pokračování. Výzvy k zahájení podobných povstání po celém Mexiku rozhodně nepadaly na úrodnou půdu. Poté, co odezněl moment překvapení, se zdálo, jako kdyby zapatistickým vzbouřencům došel dech. Proč se povstání jednoduše nezhroutilo, nebo nebylo zcela poraženo vládními jednotkami?

Fenomén zvaný Marcos

Říká se, že někdy začátkem osmdesátých let dorazil do Chiapasu společně s hrstkou přátel bělošský mladík. Nabídli Mayům ideologickou záštitu pro jejich boj a dostalo se jim odpovědi, že Mayové nic takového nepotřebují, protože jejich kultura je revoluční již sama o sobě. Situace se obrátila a mladík, dnes známý jako Marcos, se se svými přáteli naučil od Mayů pohledu na svět, se kterým jej na univerzitě, kam chodil, neseznámili.

Subcomandante Insurgente Marcos, na veřejnosti vždy zakuklený muž s dýmkou, je neoficiálním mluvčím Tajného revolučního domorodého výboru CCRI – generálního velitelství EZLN. Píše dopisy a komuniké svým přátelům, osobnostem kulturního a politického života a mexické i světové veřejnosti, z nichž velkou část publikuje také mexický deník La Jornada. Součástí dopisů bývají často povídky a příběhy. Je bezesporu nejpopulárnějším představitelem zapatistů a velkou mediální hvězdou. Mnozí jej srovnávají s mladistvým revolucionářem Che Guevarou a považují za velitele a mozek EZLN, potažmo celého zapatistického hnutí.

O jeho totožnosti a úloze ve vedení EZLN se vedou sáhodlouhé spory a spekulace. Marcos byl na začátku povstání mexickou vládou označen za cizince, který chce zmanipulovat Indiány a destabilizovat zemi. Brzy poté se prokázalo, že je Mexičan, bílý nebo míšenec a podle vlády se vlastním jménem jmenuje Rafael Sebastián Guillén Vicente a před svým příchodem do Chiapasu působil jako profesor designu pro grafickou komunikaci na Národní metropolitní univerzitě v Xochimilcu.

Marcos, ať už se ve skutečnosti jmenuje jakkoliv, pochází z finančně dobře zajištěné učitelské rodiny. Od otce a matky zdědil lásku k literatuře a rodiče jej v četbě intenzivně podporovali. Ve 12 letech dostal Cervantova Dona Quijota, ze kterého společně ještě s několika díly Shakespeara dodnes čerpá inspiraci a poučení. Jeho vytříbený smysl pro psaní a nakládání s jazykem z něj udělal uznávaného spisovatele a jeho charisma, humor a smysl pro ironii ikonu.

Samotný Marcos se svému kultu novodobého Robina Hooda směje, i když přiznává, že některé věci jeho soudruhům vadí. Myslí si, že image, které subcomandante Marcos má, neodpovídá realitě a je vytvořeno médii. Občasné dohady o tom, že se rád staví do světla ramp, považuje za nespravedlivé. Jak sám říká, světla, která na zapatisty prvního ledna 1994 dopadla, byla světla světlometů, když je hledali, otázky byly z olova a rozhovory vedly bomby, granáty a děla.

Mluvčím se mj. stal proto, že na rozdíl od velké části Indiánů mluví španělsky. Jako subcomandante má určité vojenské pravomoci, podléhá ale velení indiánských comandantes, tedy velitelů. Ti mu také určují, co smí říkat a co ne. Bylo by asi značně nespravedlivé redukovat tvář zapatistů na tvář Marcose. Kromě něj je zde i řada dalších osobností, např. comandanta Ramona, která na začátku povstání onemocněla rakovinou prsu a na jejíž podporu se psaly petice a dopisy, aby jí byl umožněn přístup k lékařské péči.

Major Ana María nám říká, že: **„se Marcos „narodil" před nějakou dobou v Lakandonském pralese a od té doby žije, pije, jí a spí po našem boku, po boku chiapaských indiánů. Je jen dalším představitelem zapatistů a má stejné postavení jako členové CCRI, indiáni a chiapaský lid."**

Myšlenky zapatistů

Pokud by takový vojenský neúspěch potkal nějakou klasickou latinsko-americkou marxisticko-leninistickou guerillu, znamenalo by to patrně zhroucení i její politické linie, založené na ozbrojeném dobytí politické moci. Skupinky bývalých partyzánů by ještě nějakou dobu přežívaly v pralese, než by se armádě podařilo do jednoho je pochytat. Tento scénář se v Latinské Americe opakoval už mnohokrát – a právě zapatisté se z něj dokázali poučit.

Základem pro činnost těchto guerill byla a je tzv. **teorie ohniska**. V podstatě se jedná o svérázné dopracování Leninovy teze o straně jako předvoji (avantgardě) dělnické třídy. Jestliže si totiž Lenin v Rusku povšiml, že pracující v mnoha případech vůbec nezajímají jeho řeči o socialistické společnosti, protože mají úplně jiné starosti a řešil to zformulováním tvrzení, že strana, která zastává správnou politiku v zájmu pracujících je „objektivně vzato“ jejich předvojem a už se nemusí příliš starat o to, co si oni pracující myslí, pak v latinskoamerických podmínkách, kde se klasické politické strany mohly těžko rozvinout a ti nejradikálnější jednotlivci byli přitahováni k partyzánským aktivitám, byla strana jednoduše nahrazena guerillovou skupinou. Ta měla být základem, „ohniskem“, které svou aktivitou rozhýbe dosud nečinné masy. Konečným cílem pak mělo být uchopení politické moci v jednotlivém státě a vybudování socialismu, eventuelně pak prostřednictvím podpory podobným skupinám jinde socialismus rozšiřovat. Vzorem pro tuto teorii byla Kuba, nikde jinde se ji ale nepodařilo úspěšně realizovat. To spolu s nevábností kubánské reality vedlo tomu, že „ohnisko“ postupně ztrácelo na přitažlivosti.

Již jsme viděli, že zapatisté odmítli hrát si na předvoj a naopak se s místní komunitou ztotožnili a jednali s jejími členy jako rovní s rovným, ne jako s pasivním objektem svého „osvobozování,“ od něhož se očekává, že bude vůči „předvoji“ nápomocný a poslušný. Rozdíl tu ale byl i v cílech.

Zapatisté se totiž zařadili mezi tu část politických radikálů (reprezentovanou anarchisty, ostatními antiautoritáři, „grassroots“* hnutími i některými neomarxisty jako např. Immanuelem Wallersteinem či Johnem Hollowayem), která upozorňuje na to, že tradiční strategie levicových stran získat politickou moc v rámci národního státu a pak se snažit měnit svět příliš nefungovala a dnes již je zcela zastaralá. Zapatisté byli už v roce 1994 schopni přijít s analýzou procesů, které jsou dnes označovány jako **ekonomická globalizace**, a s ucelenou představou, jaké cíle si klást, jakými prostředky je dosahovat, na koho se obracet a v jakých dimenzích a kategoriích uvažovat.

Velmi dobře si povšimli, že v dnešní době není jediným a určující hřištěm pro politickou aktivitu národní stát. Viděli až příliš jasně, jaká je jeho dnešní role. Marcosovými slovy:

„V kabaretu globalizace předvádí stát striptýz a na konci představení mu zbývá jen holá nezbytnost: jeho represivní moc. Když je jeho materiální základna zničena, jeho svrchovanost a nezávislost potlačena, stává se národní stát pouhou bezpečností službou pro megaspolečnosti... Noví páni světa nemají potřebu přímo vládnout. Úkolem spravovat záležitosti jejich jménem jsou pověřeny národní vlády.“

To ovšem neznamená, že by zapatisté na stát zcela rezignovali. Naopak, kladou si velmi významné úkoly v rámci celého Mexika, svůj boj prohlašují za „národní.“ Jejich cílem je zplnohodnotnit indiánskou identitu a postavit mexické národní vědomí na tradici více než pětisetletého útlaku a boje proti němu. V politické rovině je jasným cílem zapatistů svrhnout vládu jedné strany a zbavit se neoliberálního poručníkování ze strany nadnárodních společností a USA a prosadit práva domorodých obyvatel.

Horizont zapatistů ale národním státem nezačíná ani nekončí, Mexiko pro ně není alfou ani omegou. Velmi dobře chápou, že je třeba působit v nižším i ve vyšším měřítku. Pokud jde o to nižší, jejich cílem není převzetí státní moci, ale vytváření samosprávných vesnic a jejich sítí na místní úrovni. Pokud jde o vyšší měřítko, snaží se zapatisté poměrně úspěšně mobilizovat celosvětovou podporu k boji proti společnému nepříteli – neoliberalismu a ekonomické globalizaci. Dokázali zde přitom ocenit a ještě povzbuzovat různorodost, nesnažili se přitáhnout pouze „pravověrné“ a sdružit je do nějaké nové Internacionály. Dlužno dodat, že se snažili získat si celosvětovou podporu i kvůli vlastnímu přežití – čím více se o nich mluvilo a čím větší sympatie na mezinárodní úrovni vyvolávali, tím větší obtíže by mexické vládě způsobil razantnější postup proti nim.

Zapatisté mají řadu originálních myšlenek a nemají přitom potřebu hlásit se k žádnému levicovému –ismu. Byli schopni oprostit se od tradiční levicové ideologičnosti a rétoriky a ve svých prohlášeních (zjevně i díky literárním vlohám svého mluvčího Marcose) spojit kvalitní analýzu s čtivou formou a oslovit velmi široké spektrum lidí.

Válka nízké intenzity v Chiapasu

V samotném státě Chiapas se tak proti sobě ocitli zcela nesrovnatelní soupeři. Na jedné straně mexická armáda, jejíž počty se pohybovaly v řádech desítek tisíc lidí a která byla dokonale vyzbrojená, na druhé straně několik tisíc povstalců z džungle, špatně vyzbrojených a vojensky značně neprofesionálních. Vláda si nicméně nemohla z vnitro- i mezinárodně-politických ohledů dovolit hnát konfrontaci s EZLN na ostří nože.

Namísto toho se rozhodla povstání postupně, lidově řečeno, „vydusit.“ Nestačilo jí na to 12 000 vojáků nasazených proti povstalcům v lednu 1994. O rok později jich bylo už 30 000 a v roce 1996 se toto číslo zvýšilo dokonce na 50 000. Lokální válka v Chiapas tak po určitou dobu poutala většinu sil mexické armády. Ta byla podpořena také USA, které se obávaly destabilizace země, v níž byly nemalé americké investice, a rovněž i globálních politických dopadů povstání zapatistů. Mexiku tak byly

na boj proti vzbouřencům nejen prodávány, ale v některých případech i darovány nejrůznější zbraně a výstroj, včetně bojových vozidel, letadel, vrtulníků a helikoptér. V samotném státě Chiapas bylo zřízeno mnoho vojenských táborů. Ani tato militarizace ovšem nebyla samospasitelná. Vojáci neměli příliš chuť proti zapatistům bojovat, někteří s nimi jejich názory dokonce sdíleli. Během ledna 1994 došlo podle některých neoficiálních informací ke zhruba stovce dezercí. Celkově vzato ovšem takto silné nasazení armády v Chiapas jasně ukázalo, že zapatisté nemají s největší pravděpodobností možnost zvítězit vojensky. Armáda postupovala a likvidovala jednotlivé oblasti ovládané zapatisty, kterým často nezbylo než ustupovat dále do hor a džungle nebo se rozptýlit po venkově. Problém byl ale oboustranný. Jestliže zapatisté neměli příležitost vojensky porazit armádu, ani ona nebyla schopna vojensky porazit zapatisty, kteří dokázali skvěle splynout s rolnickým prostředím, z něhož vzešli. To si mexický establishment uvědomil nejpozději s fiaskem ofenzívy v únoru 1995, které se nepodařilo ani zlikvidovat povstalce, ani zajmout jejich velení.

Omezovat ale konflikt v Chiapasu pouze na střet mezi vzbouřenci a vládními jednotkami by bylo velmi zjednodušující a krátkozraké. Důležitými aktéry jsou především ostatní obyvatelé Chiapasu. Rolníci zde reagovali na povstání různě. Zejména konzervativnější rolnické kruhy si uvědomily, že zapatistické povstání bude znamenat velkou hrozbu pro jejich dosavadní mocenské pozice, často vykoupené spoluprací s vládou. Velkostatkáři a dobytkáři se pak povstání pochopitelně obávali. Na velkou část rolníků ale vzpoura působila poněkud jinak – jako rozbuška a velká výzva. Přestali se bát vlastní aktivity a mnozí z nich se pustili do obsazování půdy patřící velkým vlastníkům.

Řada politicky aktivních rolníků rovněž vyhlásila jednotlivé obce za autonomní na centrální vládě. Část z nich se přihlásila přímo k EZLN a vytvořila samosprávné orgány napojené na povstalecké struktury. Jiné obce se ale rozhodly pro úplnou autonomii nebo pro koordinaci na jiném než zapatistickém základě. Velkou část vesnic tak vedle zapatistů zastřešila Státní rada indiánských a rolnických organizací, která se skládá z široké koalice odborářů, rolníků a indiánů a jejich uskupení – narozdíl od zapatistů ovšem neodmítá spolupráci s levicovými politickými stranami.

Zabírání půdy se pochopitelně neobešlo bez represí. Na straně velkostatkářů byla armáda a policie, která byla velmi agilní v zatýkání rolníků, kteří si dovolili sáhnout na „posvátný“ soukromý majetek. Ani to ale nestačilo a tak vznikla celá řada polovojenských jednotek orientovaných na boj proti zapatistům, někdy ve službách statkářů, jindy vytvořených vládní stranou nebo iniciovaných částí tradiční indiánské hierarchie ohrožované ve svých pozicích. Jednotlivé skupiny s názvy jako Mír a spravedlnost, Revoluční indiánské antizapatistické hnutí, Hovězí vnitřnosti nebo Ozbrojené síly lidu spolu s již tradičními velkostatkářskými Bílými gardami terorizují obyvatelstvo, zejména pak politické aktivisty, rolnické předáky a podobně. Jen během roku 1994 došlo k vraždám asi 700 rolníků a zejména jejich organizátorů. Někdy ale docházelo i k plošným masakrům. Patrně nejznámější z nich se odehrál 22. prosince 1997 ve vesnici Acteal. Za nečinnosti policejních jednotek ozbrojenci některé z polovojenských protizapatistických skupin zmasakrovali při mši v kostele 45 lidí, jejichž velkou část tvořily i děti.

Celkově řečeno probíhá v Chiapasu klasická **válka nízké intenzity** s masivním nasazením obou stran, ale s relativně malým počtem bojových srážek. Přesto má za následek desítky až stovky mrtvých a desetitisíce vyhnaných. Vláda spíše doufá, že povstalce udolá klasickou kombinací „cukru a biče“ – v tomto případě vyjednáváním a předstíranou ochotou ke kompromisu na jedné straně a masivním nasazením armády a terorem polovojenských složek na straně druhé.

Život na zapatistických územích

Zapatisté nejsou aktivní jen navenek, ale snaží se organizovat i život na svém území. K tomu jim jako výchozí bod slouží **Revoluční zákony** přijaté již roku 1993. Jedná se o zákon o městské reformě, o sociálním zabezpečení, o průmyslu a obchodu, dodatky k platnému zákoníku práce, ženský a agrární zákon. Zákony byly poprvé přečteny z balkónu obecního domu v San Cristóbal de las Casas v první den povstání.

Autonomní obce

V prosinci 1994 prohlásila EZLN asi třetinu území Chiapasu pod zapatistickou kontrolou a ustavila 32 tzv. autonomních obcí čili paralelních místních vlád. Comandante Samuel důvody pro tento krok vysvětluje takto:

„Tento nápad se vynořil v roce 1994, byl to způsob, jak se vyhnout styku s vládními institucemi. Řekli jsme ´dost!´ jejich kontrole všech záležitostí našich komunit. Vytvořením autonomních obcí jsme si určili vlastní prostor, kde se můžeme chovat podle našich politických a sociálních zvyků bez zásahů vlády, která na nás nikdy nebere ohled a jedná pouze ve vlastní prospěch.“

Řada okresů se zeměpisně reorganizovala, jednalo se zejména o velké okresy ustavené vládou bez ohledu na reálné místní podmínky. Oficiální Ocosingo se takto rozdělilo do sedmi menších autonomních okresů. Obce, které se prosadily jako autonomní, dodnes odmítají jakoukoliv státní pomoc, aby mohly zůstat nezávislé a nedocházelo k rozporům mezi jejich jednotlivými obyvateli, popřípadě se již existující rozpory více neprohlubovaly. Všichni lidé ale nevydrží neustálý represivní nátlak a v naději na vládní finanční příspěvky a více bezpečnosti se od EZLN odvrací. V některých autonomních vesnicích takto existují dvě nebo tři různé frakce. Přítomnost armády navíc často brání rolníkům v obdělávání polí a výměně plodin a dalších výrobků mezi jednotlivými vesnicemi. Naopak existují i obce a okresy, které se z bezpečnostních důvo-

dů sice za autonomní neprohlašují, ale jsou prakticky nezávislé.

Zejména v posledních letech pokračovali zapatisté s rozvíjením autonomních struktur a bez jakékoliv pomoci ze strany vlády začali přebírat organizaci zdravotnictví, školství, zemědělství, místního obchodu, kultury a správy do vlastních rukou. Navzdory všudypřítomné armádě a polovojenským skupinám se jim to více či méně daří. Mnoho obcí také založilo obchodní kooperativy s drobnými uměleckými předměty nebo ekologicky pěstovanou kávu. Ekologické zemědělství je důležitým aspektem, vyhnutí se používání pesticidů zmenšuje závislost na chemickém průmyslu a podporuje větší různorodost pěstovaných plodin, což zase vede ke zpestření výživy.

Jednotlivé komunity také jmenují vlastní učitele a zdravotníky. Prosazují používání místních indiánských jazyků, ale i španělštiny (tedy bilingvismus) a studijní program založený na místní kultuře a vztahující se k životu na venkově. Nové zdravotnické organizace se soustřeďují na prevenci nemocí a zabývají se tradiční indiánskou medicínou. Hlavními problémy je nedostatek materiálních zdrojů, znalostí a dovedností. Komunity jsou tedy závislé na nevládní pomoci zvenčí a to budou až do té doby, než se politická nezávislost spojí s ekonomickou.

Až donedávna bylo zapatistické území na regionální úrovni koordinované pomocí pěti Aguascalientes, což byla komunikační a logistická centra, kde se kromě velkých prostorů pro shromáždění, obchodů, dílen, kulturních zařízení, sportovních hřišť nebo specializovaných škol nacházely i malé nemocnice. Označení Aguascalientes pochází od stejnojmenného města, kde se v roce 1914 sešly oddíly Zapaty a Villy, aby zde „navrhly revoluci“. Pět **Aguascalientes** (Oventic, La Garrucha, La Realidad, Roberto Barrios a Morelia) bylo rozmístěných do oblastí s největším zapatistickým vlivem a plnilo důležitou funkci při mobilizaci a organizaci samotné EZLN a jejích podpůrných skupin. Byly také kontaktním bodem pro návštěvníky z Mexika a jiných zemí. Aguascalientes byly v srpnu 2003 nahrazeny tzv. **Caracoles**, jimž se věnuje část o aktuálním vývoji.

Idea autonomie se neuchytila jen v Chiapasu, ale i v sousedním mexickém státu Guerrero, kde vznikl velký svaz 30 autonomních vesnic.

Zabírání půdy

Jádrem zapatistického boje za nezávislost je kvalitní a úrodná půda, na které by si rodiny mohly pěstovat plodiny zejména pro vlastní potřebu a až v druhé řadě pro vývoz. Otázka půdy byla jedním z hlavních důvodů povstání a je chápána jako zásadní problém, který je třeba řešit. Jedním z kroků byl Revoluční agrární zákon zvýhodňující všechny chudé rolníky a pracující v zemědělství bez ohledu na jejich politickou příslušnost, náboženské přesvědčení, pohlaví, původ či barvu pleti. Vztahuje se na veškeré pozemky nízké kvality přesahující svou rozlohou 100 hektarů a veškeré pozemky dobré kvality převyšující 50 hektarů. Vlastníci pozemků přesahujících svou rozlohou výše uvedené limity musí tyto odevzdat. Ponechat si mohou jen maximální množství povolené tímto zákonem. Mohou zůstat samostatnými farmáři anebo vstoupit do rolnických družstev a organizací či převést své pozemky do obecního vlastnictví. Tato reforma se nevztahuje na občinovou půdu a pozemky ve vlastnictví družstev. Zabavené pozemky se podle zákona rozdělují mezi bezzemky a námezdní dělníky, kteří je obdrží jako kolektivní vlastnictví pro zakládání družstev, rolnických organizací anebo zemědělských kooperativ.

Revoluční agrární zákon upřednostňuje pěstování nezbytných základních potravin pro mexický lid: kukuřice, fazolí, rýže, zeleniny a ovoce, a také chovu dobytka, včel, prasat, koní a živočišné výrobě. Dále praví, že v případě, že některý region neprodukuje určitý výrobek, ve spravedlivém a rovnoprávném obchodu jej získá z jiného regionu, kde je vyráběn. Nespotřebované výrobky mohou být vyváženy do zahraničí, pokud pro ně není místo na domácím trhu. V čase války budou za účelem obživy sirotků a vdov vyčleněny části pozemků přerozdělených tímto zákonem. Zákon pamatuje i na neporušené lesy a pralesy, které nařizuje zachovávat a v klíčových oblastech plánuje započetí programů postupného zalesňování. Prameny, řeky, jezera a oceány považuje za kolektivní vlastnictví mexického lidu a jejich znečišťování trestá.

Vlivem povstání začalo v Chiapasu docházet k zabírání půdy častěji než v předchozích letech. Přívrženci EZLN, a členové dalších domorodých a rolnických organizací obsadili v prvních třech měsících roku 1994 minimálně 30 000 hektarů půdy, které si mezi sebou rozdělili nebo, jak tomu bylo ve většině případů, začali společně obdělávat. Koncem června 1994 bylo obsazeno na 340 pozemků o celkové rozloze 100 000 hektarů. Poté se ale začali mobilizovat dobytkáři a velkostatkáři a řada zabraných pozemků byla kvůli hrozící represi opět opuštěna nebo rovnou vyklizena policií. Není přesně známo, kolik hektarů obsazené půdy se podařilo udržet, ale lze se domnívat, že velká část nových zapatistických osad (snad i několik set) funguje dodnes.

Důležitější, než kolektivní vlastnictví půdy jako zdroje obživy a zrušení těžké námezdní práce na dobytkářských farmách a kávových plantážích, je pro zapatisty jejich svázanost s půdou, která je jádrem tisícileté mayské kultury. Pro původní obyvatele nejen Chiapasu je půda posvátná a společně s řekami, deštěm, setím a sklízením je součástí jejich každodenního života.

Zlepšení postavení žen

Díky vstupu Mexika do NAFTA stoupl v této zemi podíl žen zaměstnaných v zemědělství, kde asi 1,2 milionu sklízí za velmi těžkých podmínek vývozní plodiny. Nemají dlouhodobé pracovní smlouvy ani zaplacené přesčasy a bydlí stísněné na malém prostoru. V rolnických rodinách vykonávají až dvě třetiny práce, za kterou nejsou placeny vůbec. Situace se také zhoršila v Chiapasu, kde se stále nachází na 60 000 vojáků mexické armády. Ti ženy a dívky zastrašují, zabraňují jim v obdělávání polí

a prodeji vlastních výrobků ve větších městech navštěvovaných turisty. To vede k ještě větší finanční závislosti a nezřídka i prostituci. Situaci domorodých žen a dívek shrnula ve svém projevu ze dne 28. března 2001 k členům vládního Kongresu Unie comandanta Fidelia:

„Postrádáme přístup k pitné vodě, elektřině, vzdělání, důstojnému bydlení, silnicím, klinikám a nemocnicích, mnoho našich sester, žen, dětí a starých lidí umírá na léčitelné nemoci, podvýživu a při porodu (...). Žena také nosí vodu dvě tři hodiny denně ve vědru, dítě na zádech, pro potřeby domácnosti, ve které obstarává všechny domácí práce. Od malička musí pracovat. V dospělosti pracuje na poli, seje, pleje, s dítětem na zádech. Muži odcházejí pracovat na plantáže kávy a cukrové třtiny, aby si vydělali trochu peněz na přežití, a někdy se už nevrátí, protože tam zemřou. (...) Protože jsme ženy, myslí si, že za moc nestojíme, neumíme samostatně myslet ani pracovat, nevíme, jak naložit se svými životy. Proto mnoho žen neumí číst a psát, nikdy neměly příležitost se to naučit. Jakmile trochu vyrosteme, rodiče nás přinutí se vdát, nezáleží na tom, jestli chceme nebo ne, neberou naše přání v úvahu. Zneužívají našeho rozhodnutí, bijí nás a špatně s námi zacházejí naši vlastní manželé a příbuzní, nemůžeme se bránit, protože v jejich očích na to nemáme právo. Vysmívají se nám (...).“

Za těchto podmínek je samostatnost a nezávislost domorodých žen nemyslitelná. Proto také nebyly nikdy zastoupené ve vyšších funkcích ve správě domorodých obcí a byly vytlačené z rozhodovacích procesů. Na venkově – v neposlední řadě díky vlivu zapatistického povstání – se dnes již řada žen snaží vymanit ze své tradiční role, sdružuje se a prosazuje své požadavky. Ke změně došlo nejdříve v samotné EZLN. Ženy se zde kromě zacházení se zbraní naučily i číst, psát a počítat, mluvit španělsky a osvojily si základy dějepisu a dalších předmětů. Subcomandante Marcos v rozhovoru s novinářkou Martou Durán v roce 1994 vzpomíná:

„Povstalecké ženy jsou oproti těm z vesnic o světelné roky napřed, hlásí se ke slovu např. v otázce milostných vztahů, ale i ve vydávání rozkazů. (...) Byly to ženy, které v Ocosingu* nejlépe bojovaly, vynesly zraněné z obležení. Některé z nich mají dodnes v těle střepiny z granátů. Ty lidi vynesly, a to živé. Tím se zodpověděla otázka, zda mohou oddílům velet nebo ne. (...) Když povstalecké ženy odcházely do hor, obviňovaly je vesničanky, že se tam jdou jen prostituovat, že je tam nebude nikdo hlídat. Ale mladé ženy z vesnic byly nadšené. (...) Život v horách je neuvěřitelně těžký, opravdu velmi těžký a ženy jím trpí daleko více než muži. Protože žijeme za mnoha omezení, je řada z nich chudokrevná a podvyživená. Mladé ženy navíc díky menstruaci trpí ztrátou krve. Pro ně je to zatraceně těžké, i co se týče hygieny. Ale ti, kterým nejdřív dojde dech, jak tomu říkáme, kdo hory nevydrží a vrací se do vesnic, jsou muži. Ženy říkají: ´Proč bych se měla vrátit, když se mi ve vesnici povede hůř.´ Cítí se zde lépe, i když jsou na tom zdravotně špatně.“

V samotné EZLN tvoří ženy již třetinu povstalecké síly a několik málo jich zastává i vedoucí funkce. V civilním zapatistickém hnutí, ve kterém jsou zastoupeny asi z poloviny, zajišťují mj. i logistické a zásobovací funkce a starají se o bezpečnost. Jak jsme již psali výše, je Chiapas velmi silně militarizovaný a mexická armáda má snahu vstupovat do autonomních zapatistických vesnic. Potom proti nim potom stojí v první řadě ženy, které je vyhánějí. Nakolik to vše ale souvisí s ulehčením od tradičních prací v domácnosti a pro rodinu, je velmi těžké určit a situace se liší od vesnice k vesnici.

Nové sebevědomí nabyly ženy také díky Revolučnímu zákonu žen (viz rámeček) z roku 1993, který byl následně ještě rozšířen. Přestože stále existují velké rozdíly mezi teorií a praxí, jsou pro řadu z nich důležitým úspěchem. Ženy dosáhly i zákazu alkoholu v zapatistických obcích, za který jejich muži vydávali poslední peníze a potom neměli „jasnou hlavu pro důstojnou rebelii“. Navíc muselo mnoho žen snášet bití ze strany agresivních opilých manželů. V zapatistických vesnicích se tento zákaz většinou dodržuje.

Aktivita povstaleckých žen motivovala i další ženy a ženské skupiny v Chiapasu a částečně i mimo něj. Zatímco v roce 1989 jich proti sexistické agresi demonstrovaly pouhé dvě stovky, v roce 1996 jich bylo již 6000. Zapatistické velitelky během „Zapatistického pochodu za indiánskou důstojnost“ do města Mexiko v březnu 2001 přiznaly jisté pokroky, ale zároveň zdůraznily, že za své zájmy musí bojovat více žen, že se muži musí ještě mnohému naučit a že stále není „vše v pořádku“. Lze konstatovat, že vztah obou pohlaví v zapatistickém hnutí je oblastí, kde navzdory zlepšením stále přetrvává velký

Revoluční zákon žen

Za prvé, ženy, bez ohledu na svůj původ, náboženské přesvědčení, barvu pleti nebo politickou příslušnost, mají právo účastnit se revolučního boje dle svého uvážení a svých schopností.

Za druhé, ženy mají právo na práci a na spravedlivou mzdu.

Za třetí, ženy mají právo určit, kolik dětí budou mít.

Za čtvrté, ženy mají právo účastnit se veřejného života obce a zastávat politické funkce, pokud jsou svobodně a demokraticky zvoleny.

Za páté, ženy a jejich děti mají právo na základní lékařskou péči ve věcech zdraví a výživy.

Za šesté, ženy mají právo na vzdělání.

Za sedmé, ženy mají právo vybrat si své partnery a nesmějí být do manželství nuceny.

Za osmé, ženy nesmějí být bity nebo fyzicky týrány členy své rodiny či cizími lidmi. Znásilnění a pokus o znásilnění budou přísně potrestány.

Za deváté, ženy mohou vykonávat vedoucí funkce v organizacích a obdržet vojenské hodnosti v revolučních armádních silách.

Za desáté, ženy mají veškerá práva a povinnosti vypsané v Revolučních zákonech a pravidlech.

Za velký úspěch a „revoluci v revoluci“ označily zapatistické ženy přijetí Revolučního zákona žen dne 8. března 1993, o kterém hlasovali muži i ženy. Zajišťuje jim stejná práva jako mužům, což byla v tehdy přísně patriarchálních indiánských obcích nevídaná věc. V roce 1996 byl zákon ještě rozšířen mj. o právo na plánované rodičovství a antikoncepci, zákaz výroby a konzumace drog a alkoholu, právo bránit se slovně i fyzicky proti útokům, spravedlivé rozdělení majetku v případě rozvodu, právo na zábavu a cestování do jiných obcí, po Mexiku i po světě a řadu dalších.

rozdíl mezi teoretickými požadavky a každodenní praxí. Odvolávání se na tradiční zvyky na jedné straně a snaha některé z nich naopak změnit nebo zrušit je velmi složitá záležitost, kterou se dnes zabývá celé domorodé hnutí.

Zapatisté v mexickém kontextu

Jak již bylo řečeno, neomezují zapatisté svou činnost pouze na stát Chiapas. Stejně jako mexická vláda stáhla do tohoto státu většinu své armády, snaží se zapatisté různými způsoby ovlivnit situaci v celém Mexiku.

EZLN si získalo přirozené spojence v různých mexických levicových skupinách, odborech, rolnických svazech a indiánských organizacích. Dlužno ovšem dodat, že tyto vztahy nebyly vždy zcela harmonické. Mnozí levičáci měli značný problém s tím, že se jim EZLN nevejde do jejich tradičních škatulek. Mnohem důležitější byly ale smíšené pocity, které vůči EZLN chovaly některé indiánské organizace. Jestliže velká část z nich povstání přivítala a podporovala, stanoviska některých byla poněkud opatrničtější. Kritičnost některých indiánských organizací vůči zapatistům ještě více zvýšila radikalita požadavků EZLN a v jistém smyslu privilegované postavení této organizace, dané tím, že se jí podařilo způsobit mexickému státu značné problémy, kterých se vládnoucí strana pochopitelně chtěla zbavit. Následkem toho v jednání o celé řadě indiánských problémů dominovali zapatisté, kterým se s konzervativnějšími indiánskými organizacemi ne vždy podařilo najít společnou řeč.

Dlužno dodat, že zapatisté byli problémem pro mexický stát zdaleka nejen jako partyzánská armáda a katalyzátor rolnické aktivity, ale také díky podpoře, kterou dokázali vyvolat. Už 10. ledna 1994 proběhla v hlavním městě Mexika půlmilionová demonstrace za mír. Demonstrace pokračovaly a byly radikálnější. Poté, co vstoupily v obecnou známost hlavní cíle povstalců, neskandovali už demonstranti na akcích proti nové vládní ofenzivě v únoru 1995 „Mír v Chiapasu!“ ale „Všichni jsme zapatisté!“ Zapatisté nalezli oporu především mezi tou částí „občanské společnosti“ (termín s oblibou používaný samotnými zapatisty), která měla sama negativní zkušenosti s vládnoucí stranou.

PRI se pokoušela se zapatisty jednat a to zejména po neúspěchu své ofenzívy v únoru 1995. Poté, co mexický Kongres přijal „Zákon pro dialog, usmíření a důstojný mír v Chiapasu,“ přistoupili k jednání k překvapení mnohých i zapatisté. Ke zprostředkování rozhovorů se přihlásil chiapaský biskup Samuel Ruíz, kněz požívající důvěru jak vlády tak i povstalců (mimo jiné ovlivněný teologií osvobození). Místem jednání se stala autonomní vesnice San Andrés, pro svou blízkost hlavnímu městu státu Chiapas jedno ze strategických míst, které zapatisté udrželi. Jednání bylo rozděleno na šest okruhů:

– práva indiánských obyvatel a kultura
– demokracie a spravedlnost
– rozvoj a blahobyt
– usmíření v Chiapasu
– práva žen v Chiapasu
– ukončení násilí

V první oblasti bylo dosaženo dohody. Ta uznala právo indiánů na sebeurčení v rámci mexického národa, a také právo na rozsáhlou kulturní, politickou, ekonomickou a společenskou autonomii, včetně práva na vytváření vlastních politických a správních institucí. K překvapení mnoha pozorovatelů vláda ustoupila a přiznala domorodým obyvatelům značná práva. **Dohoda ze San Andrés** měla ovšem jednu chybu – zůstala jen na papíře.

Vláda totiž otálela s uplatněním výsledků dohody v legislativě. Práva tedy poskytla indiánům pouze dohoda, nebyla ale ničím zaručena. Celá jednání navíc ztroskotala hned na druhém bodě, kdy vládní vyjednavači doufali, že se EZLN spokojí s nějakou formou lokální změny, tato organizace ale požadovala radikální demokratizační reformy platné pro celé Mexiko. Jednání tak na plné čáře ztroskotalo a při pokusech je obnovit zapatisté vždy znovu odkazovali na již podepsanou Dohodu ze San Adrés.

Jestliže ale jednání vedlo do slepé uličky, EZLN nepodpořila ani ozbrojený boj pohrobků starých marx-leninských guerill. Když se v létě 1996 v mexickém státě Guerrero objevila **Lidová revoluční armáda (EPR)**, odmítla EZLN kontakty s touto skupinou s tím, že se jedná o starou strukturu, která opakuje dávno překonané chyby a chce být předvojem mas, které o ní nestojí. Namísto toho se snažili o vytváření širší sítě podpůrných organizací v celonárodním měřítku.

S tímto cílem byl do Chiapasu už v roce 1994 svolán Národní demokratický konvent. Ten se měl mj. pokusit najít vhodnou strategii pro porážku PRI ve volbách 1994. Jeho účastníky ale, jak se nakonec ukázalo, nespojovalo často nic víc než odpor k vládnoucí straně a tak tento první pokus skončil pouze vágní (a neúspěšnou) výzvou k volbě opozice.

V létě 1996 byl schválen vznik **Zapatistické fronty národního osvobození (FZLN)**, jakéhosi politického křídla EZLN. Tato organizace ale reálně vznikla až v září 1997. EZLN do ní odmítla vstoupit kolektivně, bylo to ponecháno na vůli jednotlivců. A zatímco většina za-

Marcos, Mandela a Gándhí

Tak pojmenoval v roce 2001 svůj komentář věnovaný zapatistickému pochodu na hlavní město Mexika renomovaný historik, ekonom a sociolog Immanuel Wallerstein. Autor třísvazkových dějin novověkého ekonomického systému, člověk, který neháží slova do větru a který své srovnání mluvčího mexických indiánů se dvěma velkými postavami boje proti rasismu rozhodně nemyslel jako básnickou nadsázku.

Ve svém textu Wallerstein připomněl dosavadní úspěchy EZLN a zdůraznil, že jeho srovnání je založené na tom, že EZLN podobně jako Mandelův Africký národní kongres nebo Gándího Indický národní kongres jsou hnutí, která dosáhla úspěchů za okolností, kdy k tomu hlavním prostředkem nemohla být síla zbraní, ale prosazení morální převahy, která dokázala mobilizovat poměrně rozsáhlou podporu.

Zdůrazňuje i další podobnost všech tří hnutí, která spočívala v jejich universalismu. Podobně jako Gándí bojoval za svobodnou Indii a ne za hinduistickou Indii a Mandela za nerasistickou Jihoafrickou republiku, ne za nadvládu černošské většiny, tak i EZLN zasazuje svůj boj za práva domorodých obyvatel do kontextu boje za práva všech obyvatel Mexika a za zobčanštění politiky. Wallerstein zde připomíná, že EZLN nejde o dobytí politické moci a hodlá se rozpustit poté, co dosáhne svých cílů.

Paralela, kterou Wallerstein svůj článek uzavřel, zatím zůstává pouze v rovině možností. Připomíná totiž, že Gándího úspěch v Indii měl obrovský dopad na celý tzv. třetí svět, kde významně urychlil konec kolonialismu. Domnívá se, že pokud by skončilo úspěchem i hnutí zapatistů, mělo by rovněž ohromný dopad v Americe i jinde.

patistů měla poněkud jiné starosti než budovat vlastní politickou organizaci, FZLN byla vítanou platformou spíše pro mexické „salónní revolucionáře“ a podobný druh lidí. Následkem toho se FZLN stala neživotaschopným subjektem, kterému se rozhodně nepodařilo zúročit v politice význam EZLN.

Mnohem významnější se tak nakonec ukázaly být kontakty s různými skupinami mimo politické spektrum. Zapatisté byli inspirací pro mnoho rolnických skupin a odborů a podařilo se jim s řadou z nich navázat i přímé kontakty prostřednictvím svých delegátů. Podobně se jim podařilo kontaktovat se se studenty univerzity v hlavním městě Mexika, Autonomní národní mexické univerzitě (UNAM). Ti devět měsíců stávkovali a okupovali budovu univerzity. Významné byly rovněž již zmíněné aktivity mezi ostatními indiány. Na popud zapatistů vznikl roku 1996 celomexický **Národní indiánský kongres**, který vyšel z požadavků EZLN a roku 2001 jasně vyhlásil na svém setkání požadavek práva na sebeurčení a samosprávu pro jednotlivé indiánské obce.

Roku 2000 proběhly volby, ve kterých byla po jednasedmdesáti letech poražena vládní strana PRI. Zapatisté a další mexická sociální hnutí k tomu velmi významně přispěli – byli to právě oni, kdo narušil dosavadní monopol na moc, kdo si tento monopol dovolil konfrontovat a kdo vyvolal v Mexiku nejen „nestabilitu,“ ale také mnoho otázek, které si začala klást stále větší část společnosti. Vítězem voleb se stala koalice pravice a zelených a jejich kandidát Vicente Fox. Příliš mnoho se toho ale nezměnilo ani poté.

Fox totiž v mnoha ohledech pokračoval v dosavadní politice PRI, pouze ji dělal „demokratičtěji.“ Zapatisté s ním odmítli o zásadních otázkách uzavřít kompromis a naopak pokračovali v nátlaku na splnění svých požadavků. Tento nátlak na sebe bral různé podoby, asi nejviditelnější byl rozsáhlý pochod z Chiapasu až do hlavního města Mexika v březnu 2001. Zapatistický boj za uznání v měřítcích Mexika stále pokračuje.

Mezinárodní politické souvislosti zapatistického povstání

Již v prvních dnech po povstání došlo v Mexiku i jinde k solidárním akcím a od té doby vzniklo po celém světě nespočet podpůrných skupin, které organizují demonstrace, pořádají finanční a materiální sbírky a šíří informace, do Chiapasu cestují pozorovatelé a další návštěvníci ze zahraničí a lze tvrdit, že mezinárodní solidarita je jednou z nejúčinnější zbraní zapatistů. Nejdůležitější úlohu v šíření zapatistických myšlenek sehrál internet a to společně se snahou oslovit a být v kontaktu s mexickou a světovou veřejností velmi významně ovlivnilo vytvoření toho, co dnes nazýváme hnutím proti ekonomické globalizaci.

Jedním z nejpozoruhodnějších aspektů zapatistického hnutí je fakt, že bylo schopné vyvolat mezinárodní diskusi o smyslu demokracie a globalizace, která mezi „grassroots“ hnutími (viz níže) vedla k poznání, že ač velmi různá, bojují proti stejnému nepříteli. Zapatisté říkají, že „nuestra lucha es tuya“, náš boj je váš boj, a stále zdůrazňují nutnost změny systému na celém světě, nejen v Mexiku. Nevnucují ostatním svá řešení, spíše je pobízejí ke kladení otázek a hledání odpovědí, sdělování si zkušeností a společnému vytváření různorodé alternativy. Po celém světě dokázali oslovit miliony lidí.

Velmi účinnou zbraní proti nezájmu většiny médií,

který se dostavil již krátkou dobu po povstání a snaze vlády o jeho izolaci, se ukázalo být **šíření informací prostřednictvím internetu**. Udivující je, že samotní zapatisté mají přístup k internetu velmi omezený až žádný a ani stránka www.ezln.org není jejich oficiální stránkou, ale spravují ji dobrovolníci, kteří k tomu obdrželi souhlas. Velké množství zapatistických komuniké, prohlášení, dopisů a zpráv je šířeno dál, překládáno ze španělštiny a přepisováno do letáků, brožur a knih ve všech možných jazycích. To vytváří protiváhu vládním a mediálním dezinformacím. Světová veřejnost se také prostřednictvím internetu mohla v srpnu 1995 zúčastnit plebiscitu (tzv. Consulty) o budoucím politickém směřování EZLN. To se sice konalo v Mexiku, ale skrze internet se do něj zapojilo dalších 81 000 lidí ze 47 zemí světa.

Snad nejbombastičtějšími mezinárodními událostmi, na nichž měli zapatisté přímý podíl, byla obě tzv. **Mezikontinentální setkání proti neoliberalismu a za lidskost**. První se konalo v červenci 1996 na zapatistickém území v Chiapasu a zúčastnilo se ho přes 3000 solidarizujících osob z více než 40 zemí a ze všech pěti světadílů: revolucionářů a reformistů, socialistů a dalších levičáků, anarchistů, bojovníků za lidská práva a proti ničení životního prostředí, členů politických stran, akademiků, odborářů, mužů a žen, starých lidí a dětí. Týdenní setkání se neslo ve znamení diskuse o vybudování „kolektivní sítě všech našich bojů“. Diskutovalo se v pěti velkých skupinách, z nichž každá odešla na jiné místo v Chiapasu a řešila témata jako je alternativní ekonomika, role kultury a umění v hnutí odporu, občanská společnost nebo problémy původních národů. O čtyři dny později se všichni znovu shromáždili v La Realidad a seznámili se s výstupy z ostatních skupin. V Chiapasu se tehdy setkaly různé proudy a hnutí a byla zahájena intenzivní vzájemná komunikace a koordinace. Důležitým bodem byla ze strany EZLN navržená horizontální, tedy nehierarchická, struktura a zachování autonomie jednotlivých skupin a hnutí. Vyskytla se samozřejmě také řada problémů, jedním z hlavních byla náročnost překladu diskusí do velkého množství různých jazyků. Následná hodnocení byla také různá: od velkého nadšení až po přirovnání k festivalu Woodstock, na kterém si dali dostaveníčko revoluční romantikové z celého světa.

Druhé Mezikontinentální setkání se konalo v následujícím roce ve Španělsku a neslo se v podobném duchu jako první. Zúčastnilo se ho také okolo 3000 lidí. Zapatisté zde již byli zastoupeni jen prostřednictvím malé delegace a celou akci zorganizovaly sympatizující španělské skupiny. Velké geografické vzdálenosti mezi jednotlivými městy, kde se diskutovalo na jednotlivá

témata (podobná těm z předchozího roku) a logistické problémy vedly k určité kritice organizátorů, ale přesto zde pokračovala výměna zkušeností, názorů a kontaktů.

Výsledky obou setkání a zapatisty zahájené diskuse jsou ohromující. Začíná se hovořit o tzv. nových sociálních hnutích, které se značně liší od formálně a hierarchicky organizovaných odborů či politických organizací usilujících o převzetí státní moci. Mají decentralizovanou nehierarchickou strukturu a zabývají se i otázkami, jako je ochrana životního prostředí, ženská práva nebo kulturní rozmanitost. Pro toto hnutí se vžilo označení „grassroots". Existovalo zde již samozřejmě dříve, ale až nyní začalo vystupovat koordinovaně a být vidět. Takto byla roce 1998 ustavena neformální síť **Peoples´ Global Action (PGA)** sdružující organizace a hnutí z celého světa, která se velmi významně podílí na celosvětových mobilizacích proti zasedáním institucí jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond nebo Světová obchodní organizace.

AKTUÁLNÍ SITUACE

Začátkem srpna 2003 se v Oventiku konaly oslavy na počest smrti Aguascalientes, legendárních kontaktních míst pro návštěvníky z řad občanské společnosti z Mexika i celého světa, a narození **Caracoles**, nových kontaktních míst. Navíc byly poprvé představeny tzv. **Výbory dobré vlády**, které reprezentují oblasti spadající do zapatistického teritoria. Nacházejí se v Caracoles a tvoří je jeden nebo dva zástupci autonomních rad každé z pěti zapatistických oblastí.

Výbory dobré vlády mají sjednotit autonomní obce na regionální úrovni, urovnávat konflikty mezi nimi navzájem a vládou uznanými obcemi, ověřovat stížnosti na autonomní obce pro porušování lidských práv a dohlížet na to, aby jak autonomní, tak státní vlády fungovaly jako dobré vlády*, tedy sloužily lidu. Chiapaský guvernér i mexická vláda Výbory prozatím veřejně uznali, zatímco poslanci za stát Chiapas je prohlásili za nezákonné a protiústavní. Zavádění autonomních vlád v indiánských oblastech bylo součástí dohod ze San Andrés a zahájením činnosti Výborů dobré vlády dali zapatisté najevo, že hodlají dále pokračovat v jejich duchu a bez dovolávání se špatné vlády*, jak ji sami nazývají. Výbory byly podpořeny domorodými komunitami sdruženými v celomexickém Národním indiánském kongresu.

Caracoles, tedy hlemýždi, byli dávnými obyvateli Mexika hluboce uctíváni, protože spirálovitý tvar jejich ulit představuje cestu do i z lidského srdce. Tato nová kontaktní místa mají lépe kontrolovat pomoc přicházející ze zahraničí, protože dle slov subcomandante Marcose některé organizace rozhodovaly za zapatisty, co jejich obce potřebují. Stejně tak si zapatisté dále nepřejí být odkladním místem pro rozbité počítače nebo zárukou prošlé léky. Navíc by Caracoles měly zlepšit prostorové rozmístění pomoci, kterou dříve ve větší míře dostávala dobře známá a nejlépe přístupná zapatistická centra. Caracoles i Výbory dobré vlády mají sloužit jako most mezi zapatistickými obcemi a občanskou společností a zlepšit komunikaci se samotnými zapatisty, což dříve představovalo určitý problém, jelikož hlavní mluvčí náleželi k velení EZLN, které se často velmi špatně hledá.

Během srpnových oslav bylo také zahájeno vysílání **Radio Insurgente**, tedy Povstaleckého rádia, jehož produkce ale byla částečně přerušena vládními rušičkami. Během proslovů představil comandante Brus Li tzv. Plan La Realidad/Tijuana, zapatistickou odpověď na Plan Puebla Panama* a podobné neoliberalistické projekty. Zahrnuje ustavení místních a národních „fair trade" sítí se základním zbožím. Rolníci a řemeslníci, kteří se účastní „fair trade" (spravedlivého obchodu), dostávají za své potraviny a výrobky řádně zaplaceno a vyřazením různých překupníků a dalších obchodníků se krátí cesta mezi výrobcem nebo pěstitelem a spotřebitelem. Plan La Realidad/Tijuana dále ustavuje regionální a národní sítě na ochranu a rozvoj kultury ohrožené neoliberální globalizací a prosazuje požadavky na zachování kolektivního vlastnictví půdy, ochranu přírodních zdrojů a spravedlivé platy pro každého.

Zapatisté se ale nepřestali ani vyjadřovat ke globálním problémům a proti ekonomické globalizaci. Příležitost se jim k tomu naskytla v první polovině září 2003, kdy v Mexiku proběhl summit Světové obchodní organizace (WTO) jednající o další liberalizaci světového

Poznámky

(vysvětlení pojmů označených hvězdičkou)

Dobrá a špatná vláda – zapatisté chápou vládu jako službu lidem, kterou sice vykonávají delegáti, ale ti jsou těm, kteří je zvolili, přímo zodpovědní. Naslouchajíc a sloužíc tedy vládnou. Mexická vláda sice také vládne, ale nenaslouchá a jedná jen ve svém zájmu. Proto ji zapatisté označují za špatnou a svůj koncept za dobrou vládu.

„grassroots" hnutí – volně přeloženo „vyrůstající zdola". Jedná se o nehierarchická hnutí a sítě často neformálního charakteru bez řídících center a vůdců.

Indiáni – Výrazy "indián" a "indígena/indigenous" (španělsky domorodý nebo domorodec / anglicky domorodý) se všechny odvozují od slova Indie. V Latinské Americe se pojem "indígena" používá většinou v městských, pokrokových kruzích, protože výraz "indián" je zde často vnímán jako urážlivý. Samotní původní obyvatelé často používají oboje výrazy. My jsme se také rozhodli používat výraz "indián", a to v neprospěch politicky asi korektnějšího výrazu "domorodec", který v češtině v našem kontextu působí značně neohrabaně.

Machismus – přehnané zdůrazňování mužnosti a mužské převahy

Maskování – zapatisté vystupují na veřejnosti vždy zahaleni, a to buď v kuklách nebo alespoň pomocí šátků. Jedním z důvodů je bezpečnost, protože tak sami sebe chrání před zatčením a agresí ze strany místních polovojenských jednotek, policie, vojáků nebo velkostatkářských Bílých gard. Na druhé straně je maskování i symbolem – dokud zpátky nezískají svou tvář tím, že budou opět žít důstojným životem, nechtějí se odhalovat.

Ocosingo – malé obchodní centrum (zejména protipovstalecky smýšlejících dobytkářů) a jedno z přístupových míst do lakandonského pralesa.

Plan Puebla Panama – další z neoliberálních projektů prezidenta Vicente Foxe. Geograficky má začít v mexickém státě Puebla a končit v Panamě. K plánovaným a již částečně realizovaným projektům patří výstavba silnic a přístavů, dalších velkých přehrad, rozšíření těžby ropy a zemědělských monokultur, výzkum a komerční využití biologické rozmanitosti pralesů, zakládání nových maquilador apod. Fox jej prezentuje jako prostředek k rozvoji regionu a vymanění jej z chudoby, zapatisté a další odpůrci jej považují za další útok na životní úroveň a životní prostředí indiánů a chudých.

obchodu. Zapatisté k němu nemlčeli – mimo jiné zaslali odpůrcům, kteří proti tomuto summitu demonstrovali, pozdravný projev subcomandante Marcose, který přetiskujeme na závěr našeho článku:

„Bratři a sestry z Mexika i ze světa, kteří jste se shromáždili v Cancúnu v rámci mobilizace proti neoliberalismu, přináším vám pozdravy od mužů, žen, dětí a starých ze Zapatistické armády národního osvobození. Je pro nás ctí, že jste si mezi svými setkáními, diskusemi a mobilizacemi našli čas a prostor pro poslech našich slov. Světové hnutí proti globalizaci smrti a destrukce zažívá dnes v Cancúnu jeden ze svých nejsvětlejších okamžiků.

Nedaleko od místa, kde se setkáváte, přitom hrstka otroků peněz jedná o způsobech a prostředcích pokračování zločinu globalizace. Rozdíl mezi nimi a námi všemi nespočívá v kapsách jedněch nebo druhých, ačkoli jejich kapsy přetékají penězi, zatímco naše přetékají nadějí.

Ne, rozdíl není v náprsní kapse, ale v srdci. Vy a my máme v srdcích budoucnost, kterou chceme vytvořit. Oni v nich mají pouze minulost, kterou chtějí znovu a znovu opakovat. My máme naději. Oni mají smrt. My máme svobodu. Oni nás chtějí zotročit.

Není to poprvé ani naposledy, co se lidé, kteří se pokládají za vlastníky planety, musí skrývat za vysokými zdmi a za svými ubohými bezpečnostními silami, aby vůbec mohli tvořit své plány. Je to jako kdyby se během války nejvyšší vedení mnohonárodní armády, která chce dobýt svět jediným možným způsobem, tedy tím, že jej zničí, setkávalo za bezpečnostním systémem tak velkým, jako je jeho strach.

Dříve se mocní setkávali k tomu, aby plánovali své budoucí války a vyhánění za zády celého světa. Dnes musí čelit tisícům v Cancúnu a milionům po celém světě. O tom to celé je. Je to válka. Je to válka proti lidstvu. Globalizace těch, kteří jsou nad námi, není ničím víc globálním soukolím, které požírá krev a padají z něj dolary. V komplexní rovnici, která mění smrt na peníze, existuje skupina lidí, která nařizuje velmi nízké ceny na globálních jatkách. My jsme domorodí, mladí, ženy, děti, staří, homosexuálové, imigranti, všichni ti, kteří jsou odlišní. Nutno dodat, že to je naprostá většina lidstva.

Tohle je světová válka mocných, kteří chtějí změnit planetu na soukromý klub, kam si vyhrazují právo odmítnout přístup. Exkluzivní luxusní zóny, kde se setkávají, komplex hotelů, restaurací a rekreačních zón chráněných armádami a policejními silami jsou mikrokosmem jejich projektu pro celou planetu. Všichni jsme dostali možnost být v této zóně, ale pouze jako sluhové. Nebo můžeme zůstat mimo svět, mimo život. Jenomže nemáme důvod přijmout tuto volbu mezi tím žít jako sluhové nebo zemřít. Můžeme vytvořit novou cestu, takovou, na níž život znamená žít s důstojností a svobodou. Vytvořit takovou alternativu je možné a nezbytné. Je to nezbytné protože na tom závisí budoucnost lidstva.

Tato budoucnost je dosažitelná v každém koutě každého ze všech pěti kontinentů. Tato alternativa je možná, protože po celém světě jsou lidé, kteří vědí, že svoboda je slovo, které bylo často používáno jako omluva pro cynismus. Bratři a sestry, po celém světě existuje nesouhlas s projekty globalizace.

Ti nahoře globalizují konformismus, cynismus, hloupost, válku, ničení a smrt. Ti dole globalizují vzpouru, naději, kreativitu, inteligenci, představivost, život, paměť a konstrukci světa, do něhož bychom se všichni hodili, světa demokracie, svobody a spravedlnosti. Doufáme, že vlak smrti Světové obchodní organizace v Cancúnu i kdekoli jinde vykolejí.“

Několikametrová hlava je dokladem vyspělosti starověkého olméckého sochařství.

Historický přehled

1200-500 př. n. l.
Kultura Omléků.

cca 150 př. n. l. – 750 n. l.
Existence městského centra Teotihuacanu.

cca 1312-1315
Založení Tenochtitlánu, hlavního města Aztéků.

1519-1521
Likvidace aztécké říše Hernandem Cortézem.

1546
Konec dobývání Yucatanu.

1821
Získání nezávislosti na Španělsku.

1824
Zrušení mexického císařství a vyhlášení republiky.

1861
Začátek francouzské invaze.

1867
Porážka francouzských jednotek, poprava dosazeného císaře Maxmiliána Habsburského a obnova republiky.

1876
Převzetí moci generálem Porfírio Díazem.

1910
Začátek revoluce proti prezidentu Díazovi.

1911
Díaz abdikuje a opouští zemi, střet mezi novým prezidentem a radikály.

1914
Obsazení hlavního města Zapatou a Villou.

1915
Vojenská porážka Villy.

1917
Nová ústava, významně mění možnosti vlastnictví půdy.

1919
Vražda Zapaty.
1923
Vražda Villy.
1929
Vznik Strany národní revoluce, pozdější PRI.
1968
Masakr protestujících studentů.
1982
Dlužní krize.
1983
17. listopad: údajné datum založení Zapatovy armády národního osvobození (EZLN).
1992
Zrušení článku 27 mexické Ústavy.
1994
1. leden: V platnost vstupuje Severoamerická zóna volného obchodu. EZLN obsazuje několik měst v jihomexickém státě Chiapas a ve svém „Prvním prohlášení z lakandonského pralesa“ žádá půdu a svobodu, autonomii pro indiánské obyvatelstvo, odklon od neoliberální politiky a odstoupení prezidenta Carlose Salinas de Gortari (PRI).
2. – 11. leden: Mexická armáda vede vůči povstalcům ofenzívu a ti se stahují.
12. leden: Na nátlak veřejnosti přikáže Salinas de Gortari armádě příměří.
Únor: Mezi EZLN a vládními pověřenci dochází k prvním mírovým jednáním.
6. – 9. srpna: Setkání Národního demokratického shromáždění.
21. srpna: prezidentem je v ne nekritizovaných volbách zvolen Ernesto Zedillo (PRI).
10. října: EZLN přerušuje komunikaci s vládní delegací z důvodu nepokračování mírových jednání.
říjen: Založení Národní komise pro mediaci CONAI.
19. prosinec: Druhá strategická ofenzíva EZLN, kdy zapatisté ale zcela nenásilně pod rouškou noci projdou vojenským obležením a přes třicet obcí prohlásí za autonomní.
celý rok: Indiánské a rolnické skupiny obsazují 300 až 400 pozemků
1995
9. února: Prezident Zedillo vydává zatykač na subcomandante Marcose a další členy velení EZLN. Policie a armáda vniká do zapatistických obcí a obsazuje je. 20 000 lidí prchá do hor.
únor/březen: Celosvětová mobilizace proti válce v Chiapasu, Zedillo je nucen ukončit armádní ofenzívu.
20. dubna: Zahájení jednání v San Andrés.
léto: V Chiapasu začíná výcvik polovojenských skupin.
srpen: První Consulta (zapatistické referendum), které se zúčastní asi 1,3 milionů Mexičanů a Mexičanek, kteří z 90% uznají požadavky EZLN a s těsnou většinou se vysloví pro její přeměnu na celomexické, nezávislé civilně-politické fórum.
1996
1. ledna: Jako odpověď na první Consultu navrhují zapatisté založení civilní Zapatovy fronty národního osvobození FZLN.
16. února: První dohoda v jednání v San Andrés, druhé kolo jednání ztroskotá v srpnu téhož roku.
29. července – 3. srpna: První Mezikontinentální setkání v Chiapasu.
10. – 12. října: První Národní indiánský kongres CNI v městě Mexiko.
listopad/prosinec: Parlamentní komise COCOPA překládá svůj návrh zákona o právech a kultuře indiánů. EZLN jej akceptuje, ale Zedillo přichází s návrhem, který se od původní dohody ze San Andrés silně liší.
1997
16. ledna: Zapatisté odmítají Zedillův návrh a mírová jednání jsou přerušena.
7.-9. března: První ženské setkání v Aguascalientes La Realidad, kterého se účastní přes 1000 žen.
srpen/prosinec: Stále více okresů se prohlašuje za autonomní a množí se represe ze strany polovojenských skupin.
září: Pochod 1 111 maskovaných zapatistů na město Mexiko, požadují realizaci dohod ze San Andrés a účastní se druhého Národního indiánského kongresu.
13.-16. září: zakládající setkání FZLN se 3000 delegovanými. Hlavním výsledkem je dohoda, že se FZLN nebude snažit převzít moc a nestane se politickou stranou.
22. prosince: masakr ve vesnici Acteal v okrese Chenalhó.
1998
12. ledna: Masové demonstrace v Mexiku proti přítomnosti polovojenských jednotek v Chiapasu.
leden/červenec: Množí se vpády vládních jednotek do autonomních okresů. Mnoho mezinárodních pozorovatelů je vypovězeno z Mexika.
10. června: Při vyklízení autonomního okresu San Juan de la Libertad jsou zabiti dva policisté a osm vesničanů.
19. července: EZLN ukončuje několik měsíců trvající mlčení a vydává „Páté prohlášení z lakandonského pralesa“.
1999
21. března: Druhá národní Consulta: 2,5 milionu lidí (přes 90% dotázaných) potvrzuje politickou legitimitu zapatistických požadavků.
duben/červenec: Vládní armáda stupňuje válku nízké intenzity stále novými útoky na indiánské komunity.
2000
2. července: PRI je po 71 letech u moci poražena Vicente Foxem a jeho PRD. EZLN prohlašuje, že čas voleb není jejím časem, průběh ale nenarušuje.
1. prosince: Vicente Fox se stává prezidentem a slibuje mír v Chiapasu.
2. prosince: EZLN se zprvu staví vůči nové vládě otevřeně a zdůrazňuje vůli k politickému řešení konfliktu. Po vládě žádá tři důkazy o její ochotě k dialogu: propuštění zapatistických vězňů, stažení armády ze sedmi (z dohromady 259) vojenských základen v Chiapasu a realizaci dohod ze San Andrés.
2001
únor/březen: „Zapatistický pochod za indiánskou důstojnost“ projde během dvou týdnů 12 spolkovými státy do města Mexiko a po cestě drží asi 80 manifestací.
konec dubna: Parlament a senát odsouhlasí natolik okleštěnou verzi dohod ze San Andrés, že EZLN okamžitě přerušuje kontakt s vládou a nový zákon označí za zákon na ochranu práv velkostatkářů a rasistů. Mírová jednání takto zůstávají přerušena.
19. října: Vražda aktivistky za lidská práva Digny

Ochoa dokládá stále špatnou situaci na poli lidských práv v Mexiku.

2002

květen/září: Oblast Montes Azules, poslední z neporušených míst lakandonského pralesa, se stává dalším jablkem sváru mezi zapatisty a vládou a nadnárodními koncerny. V srpnu jsou zavražděni čtyři zapatisté civilisté a několik desítek jich je zraněno.

5.-7. července: V San Cristóbal de las Casas se koná Národní setkání za mír, spravedlnost a důstojnost, kterého se zúčastňuje více než 1000 indiánů i bílých z 285 různých organizací a kteří se domáhají realizace dohod ze San Andrés.

16. srpna: Necelých 15 000 indiánů demonstruje v San Cristóbal de las Casas proti Plánu Puebla Panama.

11. října: První chiapaské setkání proti neoliberalismu navštívené zástupci 80 organizací prohlašuje další odpor proti vládní politice a boj za autonomii.

12. října: Při příležitosti výročí „objevení“ Ameriky dochází v Chiapasu, Mexiku a celé Latinské Americe k masivním demonstracím proti neoliberální politice a za solidaritu a indiánské sebeurčení.

konec listopadu: ve Španělsku je založeno první Aguascalientes v Madridu.

prosinec: Kvůli hrozícímu vyklizení částečně zapatistických domorodých vesnic v oblasti Montes Azules se napětí v Chiapasu dále přiostřuje. Vláda tvrdí, že indiáni v biorezervaci ničí přírodu. Kritická veřejnost je naopak toho názoru, že vláda a nadnárodní koncerny si chtějí přivlastnit tamní přírodní zdroje a potlačit zapatistické základny.

2003

1. ledna: Poklidným a nenásilným obsazením San Cristóbal de las Casas 20 000 zapatisty přerušuje EZLN své skoro dvouleté mlčení.

srpen: zrušení Aguascalientes a založení nových kontaktních míst zvaných Caracoles.

listopad: Dvacáté výročí založení EZLN je v San Cristóbal de las Casas oslaveno tancem, výstavou fotografií a metr a půl velkým dortem.

Přemysl Mácha: Plamínek v horách, požár v nížině

V listopadu 2003 vydalo nakladatelství Doplněk knihu ostravského politologa a člena ekologické organizace Děti Země s poetickým názvem Plamínek v horách, požár v nížině. Chce se zvolat hurá – poprvé tu máme ucelené zpracování vzpoury, která nejen, že významně zasáhla Mexiko, ale ovlivnila i celosvětové hnutí odporu proti ekonomické globalizaci a rasismu.

Mezi slepými jednooký králem?

Kniha si zaslouží dvojnásobnou chválu pokud uvážíme, že vychází v Čechách a srovnáme ji s tím, co máme dosud k dispozici. Vedle článků porůznu rozstrkaných v anarchistických, levicových, cestovatelských a surrealistických časopisech a jedné brožurky je to už jen kniha Pavla Pečínky Od Guevary k zapatistům. Její autor z lásky k předmětu sestavil jakousi kroniku latinskoamerických guerillových skupin, ovšem vzhledem k tomu, že neumí španělsky, vycházel zcela ze sekundárních zdrojů a tak je text nezřídka kompilací denního tisku s Otázkami míru a socialismu, eventuelně 100 + 1 zahraničních zajímavostí. Jeho dlouholetá novinářská praxe jej vedla k používání často až bulvárních mezititulků a důrazu na někdy až bizarní podrobnosti namísto pochopení celku.

Oproti tomu stojí Přemysl Mácha jako seriózní autor o mnoho stupňů výše, dokonce by se dalo říct, že je až nespravedlivé, když je poměřován tak nízko. Rozhodně tu neplatí staré úsloví „Mezi slepými jednooký králem.“ Jeho kniha s desetistránkovým seznamem zdrojů je totiž zasvěceným shrnutím událostí od člověka, který nejen, že detailně prostudoval souvislosti, ale také v Chiapasu osobně několikrát byl.

Co v knize najdeme?

Šest kapitol práce autorova vzdělání i zkušeností hojně využívá. Nejprve nás Přemysl Mácha hodí rovnýma nohama do Chiapasu a seznámí nás s geografickými, demografickými, sociálními, politickými a ekonomickými podmínkami v tomto mexickém státě. Následující kapitola je zaměřena přímo na svět indiánů a střet jejich tradic s moderními skutečnostmi.

Čtenář se zájmem o sociální hnutí se zase asi jen tak neodtrhne od třetí kapitoly, v níž si přečte o vývoji rolnických hnutí v Chiapasu po roce 1968. Byla by velká škoda, kdyby tento Máchův příspěvek ke studiu rolnických hnutí zapadl jen proto, že je v knize obklopený „akčnějšími“ či „vědečtějšími“ pasážemi. Další kapitola se zabývá často otázkou, na níž je odpověď bohužel skryta v šeru lakadonského pralesa: Jak vlastně vznikla EZLN? Další kapitola je podrobným shrnutím aktivit zapatistů a poslední kapitola rozebírá v kratších částech, mnohdy koncipovaných jako autorovo zamyšlení, různé souvislosti povstání. Kniha je doplněna výborem z dokumentů samotného hnutí.

Co se Máchovi nelíbí (ale nám ano)

To, že se jedná o kvalitní práci, neznamená, že nejeden autorův názor není diskutabilní.

Mácha kritizuje EZLN, že hájí „anarchistický koncept demokracie,“ protože na jednu stranu se snaží vnést do tradičních indiánských komunit některé prvky, které podemílají autoritářskou a méně rovnostářskou část jejich tradic (a tím podle Máchy i tuto tradici jako takovou) a na druhou stranu odmítají politické strany.

Je ale třeba se zamyslet nad tím, co vlastně demokracie je. Vyjdeme-li z definice, že se jedná o „vládu lidu,“ pak si lze položit otázku, zda skutečně není ideálům demokracie mnohem bližší zapatistický model odvolatelných delegátů a moci přímo na obecní úrovni, než elitářská „demokracie“ politických stran. A pokud jde o tradici – žádná tradice přece není konečná, všechny, i tradiční, kultury se vyvíjí a proměňují. A autonomie neznamená neprostupné uzavření se vnějším vlivům, ale nezávislost a svobodnou volbu pokud jde o jejich přijetí nebo nepřijetí. Je zcestnou iluzí snažit se budovat skanzeny – kultury spolu budou vždycky vzájemně reagovat, jde jen o to, aby to bylo k vzájemné spokojenosti a obohacení.

Autorovi dále vadí malá ochota zapatistů ke kompromisu s vládou. Lze si ale položit řadu otázek – jsou mexická vláda a povstalci skutečně rovnocennými partnery, kteří by mezi sebou vedli jakýsi handl, během nějž by bylo vhodné, aby obě strany slevily? Není to náhodou tak, že zapatisté povstali za svá práva, jasně zformulovali své požadavky – a vláda jim jednoduše nechce ustoupit a bojuje proti nim z pozice síly? A má se slevovat ze základních požadavků? Jestliže zapatisté jednou povstali do boje za autonomii, svobodu a sociální spravedlnost, jak věrohodní by byli, kdyby po pár letech z těchto požadavků slevili? A jaké ústupky a jak trvalé by si hnutí ochotné ustupovat na vládě asi tak vymohlo?

Autor si dále stěžuje na některé západní levicové organizace, které si **„někdy ideologicky upravily prohlášení EZLN vytržená z kontextu mexické společnosti, aby byla**

v souladu s jejich vlastním programem“ a pokračuje: **„Chování aktivistů italské organizace Ya Basta! v pražských ulicích v září 2000 je toho zářným příkladem.“** Jestliže vůči některým částem západní levice, pro něž je zapatismus pochybnou a pomíjivou módou, je toto tvrzení oprávněné, zmínit v této souvislosti právě Ya Bastu! není příliš na místě, stejně jako odkaz na její „chování v pražských ulicích“. Ya Basta!, i když to je pro mnohé dosti kontroverzní organizace, totiž v řadě ohledů hájí myšlenky, které jsou velmi blízké těm zapatistickým. Během protestů proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v září 2000 v Praze se členové a členky této organizace disciplinovaně přetlačovali s policisty na Nuselském mostě a zabránili velmi pravděpodobnému a zcela nesmyslnému násilí, které se snažily vyvolat drobné bolševické bojůvky v pozadí jednoduše tím, že je ke kordonu policistů nepustili. Jako jedni z mála se ale ke svým aktivitám přihlásili vlastním jménem a tak si z nich novináři udělali rituálního viníka „války“ v pražských ulicích během zasedání. Odkaz na tyto novinářské tlachy je u tak vzdělaného autora velmi nečekaný. Inu, český intelektuál, který si dokáže sehnat informace z první ruky o tom, co se děje v Chiapasu a přitom opakuje mediální fráze o tom, co se děje v Praze... asi i to je globalizace.

Pochybná je ale i stížnost na to, že západní protestní hnutí používá prohlášení EZLN **„vytržená z kontextu mexické společnosti.“** Sami zapatisté totiž vyzývají ke globální aktivitě proti neoliberalismu a ty, kteří by je chtěli podpořit, vyzývají: „Buďte zapatisty, ať už jste kdekoli.“ Platnost zapatistických analýz nelze omezit hranicemi jednoho státu – a dopad zapatistického hnutí naštěstí také ne.

Chibyčka se vloudila

Bylo by ale malicherné knihu odmítat kvůli těmto sporným bodům. Ještě malichernější by bylo zdůrazňovat těch několik chyb, kterých se autor dopustil, i když v recenzi být zmíněny musí. Jmenovitě Mácha píše (a dokonce to opakuje), že mexická revoluce vypukla „po smrti Porfíria Díaze“ v roce 1911. Ve skutečnosti byl Díaz v roce 1911 pouze nucen rezignovat, zemřel v exilu roku 1915.

O něco závažnější je, když autor, který umí velmi dobře španělsky a zná zapatistický politický kontext, překládá pojem „mal gobierno“ z jejich prohlášení jako „zlá vláda,“ (a dá to do podnadpisu stati, která hovoří o „černobílém vidění světa“ ze strany zapatistů) ačkoli se nejedná o to, že by povstalci nějak démonizovali vládu tím, že jí přidělí „zlo“ jako vlastnost, ale hovoří o „špatné vládě“ jako o protikladu svého konceptu „dobré vlády,“ která „vládne tak, že poslouchá.“

Závěrem

Osvěžující nejsou na knize jen její výše zmíněné kvality. Velmi potěší i to, že si autor nehraje na nějakou akademickou objektivitu, ačkoli se o nestrannost poměrně poctivě snaží. V záplavě dnešních českých politologů, z jejichž prací čouhá politická účelovost jako sláma z bot a kteří jsou mnohdy přímo napojeni na ty které politické strany, ale zároveň až křečovitě předstírají svou objektivitu, působí přímo jako doušek čisté vody, když autor na závěr napíše: **„Nemůžeme k popsaným událostem nezaujmout žádný postoj. Nevyjadřovat se znamená přinejmenším souhlasit se statem quo – a ten z našeho pohledu zcela jistě není jediným možným, natož žádoucím společenským uspořádáním. Zapatistická utopie, ale už ne bezvýhradně způsob její realizace, s kritickými výhradami, které jsme vznesli výše, je do značné míry i utopií naší.“**

Dlužno jen dodat, že jestliže mezi Přemyslem Máchou a námi existuje ještě jeden, zásadnější rozdíl, pak je to už pouze ten, že my sociální spravedlnost, rovnost mezi lidmi, lidskou svobodu a autonomii nepokládáme za utopii. I když neradi přiznáváme, že dosavadní historický vývoj k tomu může svádět.

Prameny a další informace

Durán de Huerta, Marta (1994/2001): **Yo Marcos**, Verlag Lutz Schulenburg, Hamburg, SRN
Chiapaslink (2000): The Zapatistas. **A rough guide**. Calverts Press, Londýn, Velká Británie
Kašpar, Oldřich (2000): **Dějiny Mexika**, Nakladatelství Lidové Noviny, Praha
Kerkeling, Luz (2003): **La lucha sigue! – Der Kampf geht Weiter**, Unrast Verlag, Münster, SRN
Mácha, Přemysl (2003): **Plamínek v horách, požár v nížině. Indiánské povstání v mexickém Chiapasu**, Nakladatelství Doplněk, Brno
Riese, Berthold (1997): **Die Maya. Geschichte, Kultur, Religion**. C. H. Beck´sche Verlagsbuchhandlung, Mnichov, SRN
Wood, Marion (1994): **Předkolumbovská Amerika**, Nakladatelský dům OP, Zlín

www.ezln.org
www.fzln.org
www.chiapas.indymedia.org
www.struggle.ws/mexico.html
http://lists.village.virginia.edu/~spoons/aut_html/auf1edit.htm
http://fbc.binghamton.edu/commentr.htm
www.blisty.cz
www.csaf.cz
http://alarm.solidarita.org